

**Evaluatie
doorstroomprogramma's
mbo-pabo
Amsterdam, Den Haag en
Rotterdam**

Mieke van Diepen

Marco Snoek

Hogeschool van Amsterdam

Kenniscentrum Onderwijs en Opvoeding

Dit onderzoek is uitgevoerd in opdracht van de penvoerende instituten van het project Doorstroomprogramma's mbo-hbo in de regio's Amsterdam, Den Haag en Rotterdam.

We danken Jobartha van Metelen-Kleeblad, Remy Wilshaus, Frank Sengers, Ingrid van Steenhoven en Simon Theeuwes en de betrokken interviewers van de instellingen voor hun bijdrage en feedback.

Het rapport *Evaluatie doorstroomprogramma's mbo-pabo Amsterdam, Den Haag en Rotterdam* is uitgegeven door het Kenniscentrum Onderwijs en Opvoeding van de Hogeschool van Amsterdam. Zie www.hva.nl/kc-onderwijs-opvoeding.

Van Diepen, M. & Snoek, M. (2019). *Evaluatie doorstroomprogramma's mbo-pabo Amsterdam, Den Haag en Rotterdam*. Amsterdam: Kenniscentrum Onderwijs en Opvoeding HvA.

Amsterdam, juli 2019.

Inhoudsopgave

Hoofdstuk 1: Inleiding.....	4
Hoofdstuk 2: Onderzoeksvraag en deelvragen.....	5
Hoofdstuk 3: Werkwijze en resultaten	6
3.1 Doelstellingen	6
Deelvraag 1: Het onderliggende probleem.....	6
Deelvraag 2: Doelen en doelgroep	14
Deelvraag 3: Veronderstelde werking en uitgangspunten	16
3.2 Input.....	17
Deelvraag 4: Aantallen startende studenten en hun vooropleidingen	17
Deelvraag 5: De vormgeving van de werving.....	18
3.3 Throughput	19
Deelvraag 6: Vormgeving van de doorstroomprogramma's	19
Deelvraag 7: Knelpunten en succesfactoren volgens docenten.....	22
Deelvraag 8: Tevredenheid van studenten over de doorstroomprogramma's.....	23
3.4 Output.....	25
Deelvraag 9 en 10: Behaalde toetsen en doorstroom naar de pabo.....	25
Deelvraag 11: Het doorstroomprogramma als ondersteuning bij de instroom op de pabo.....	28
Deelvraag 12: Het doorstroomprogramma als ondersteuning bij succesvol studeren op de pabo... ..	29
Hoofdstuk 4: Conclusies en aanbevelingen	32
4.1 Conclusies uit dit onderzoek.....	32
4.2 Aanbevelingen	34
Bijlage 1: Onderzoeksplan: dataverzameling.....	35
Bijlage 2: Beschrijving van de werving.....	37
Colofon.....	41

Hoofdstuk 1: Inleiding

Sinds de invoering van toelatingstoetsen voor de pabo (2015-2016) is de doorstroom van mbo-4 studenten (met een niet-verbante opleiding) naar de pabo gestagneerd (Bussemaker, 2017). Om deze reden zijn in Den Haag, Rotterdam en Amsterdam doorstroomprogramma's ontwikkeld om de doorstroom van mbo-4 studenten naar de pabo te verbeteren. Dat roept de vraag op in hoeverre met deze doorstroomprogramma's de beoogde doelen behaald worden en welke factoren hierin bepalend zijn.

In opdracht van de drie projectgroepen die verantwoordelijk zijn voor deze doorstroomprogramma's heeft Het Kenniscentrum Onderwijs en Opvoeding van de Hogeschool van Amsterdam een beleidsevaluatie uitgevoerd van de doorstroomprogramma's. Dit is een samenwerking tussen het *Lectoraat Kansrijke Scholloopbanen in een Diverse Stad* en het *Lectoraat Leren en Innoveren*.

Beleidsevaluatie

Met deze beleidsevaluatie wordt beter zicht gekregen op de behaalde resultaten en onderliggende verklaringen, op basis waarvan vervolgstappen kunnen worden geformuleerd. Hierbij wordt gebruik gemaakt van de indeling van Prince (2009): (1) doelstellingen, (2) input, (3) throughput (hoe het proces van input naar output verloopt), en (4) output van het beleid (de resultaten of prestaties). De outcome (waar de *output* uiteindelijk toe leidt) wordt in dit onderzoek buiten beschouwing gelaten; bijvoorbeeld het gewenste maatschappelijke effect van een divers samengesteld lerarenteam in het basisonderwijs (Bussemaker, 2017) kan niet worden onderzocht in de periode van dit project.

Doelstellingen

Op de eerste plaats geeft dit onderzoek duidelijkheid over de doelen en doelgroep die de projectgroepen voor ogen hebben gehad bij de verdere invulling en organisatie van het doorstroomprogramma. We hebben in kaart gebracht welk probleem de betrokkenen hopen weg te nemen met het doorstroomprogramma, welke expliciete en impliciete doelen de betrokkenen nastreven en welke doelgroep zij voor ogen hebben.

Input

De output van de doorstroomprogramma's hangt ook af van de input: de samenstelling van de studentgroepen die daadwerkelijk hebben deelgenomen aan de doorstroomprogramma's. Met dit onderzoek is in kaart gebracht in hoeverre de beoogde doelgroep is bereikt.

Throughput

Op de derde plaats geeft dit onderzoek inzicht in de verschillende vormgevingen van de doorstroomprogramma's en de ervaringen van studenten en docenten hiermee.

Output

Tot slot is in kaart gebracht in hoeverre de beoogde doelen zijn bereikt en hoe de behaalde resultaten volgens de betrokkenen kunnen worden verklaard.

Hoofdstuk 2: Onderzoeksvraag en deelvragen

In het onderzoek zijn de onderstaande onderzoeksvraag en deelvragen onderzocht. Er zijn data verzameld bij twee cohorten: cohort 1 (gestart in augustus 2017) en cohort 2 (gestart in augustus 2018). In Bijlage 1 is het onderzoeksplan weergegeven.

Onderzoeksvraag

In hoeverre worden met de doorstroomprogramma's de beoogde doelen behaald en welke factoren zijn hierin bepalend?

Deelvragen

Doelstellingen

1. Wat is het onderliggende probleem waarvoor de doorstroomprogramma's een oplossing beogen te zijn, en hoe groot was dit probleem voor en na de invoering van de toelatingstoetsen?
2. Welke doelen worden nagestreefd en wat is de beoogde doelgroep van de doorstroomprogramma's?
3. Hoe moeten de doorstroomprogramma's een oplossing zijn voor het probleem (wat is het veronderstelde mechanisme / de beleidstheorie)?

Input

4. Hoeveel studenten zijn gestart met de doorstroomprogramma's, en met welke vooropleidingen? (cohort 1 en 2 afzonderlijk)
5. Hoe is de werving vormgegeven en wat waren in de organisatie en in de werving bepalende factoren voor het al dan niet bereiken van de beoogde doelgroep? (cohort 1 en 2 tegelijkertijd)

Throughput

6. Hoe zijn de doorstroomprogramma's ontworpen; voor welke vormgeving is gekozen, waarom, en welke overwegingen hebben hierbij een rol gespeeld? (cohort 1 en 2 tegelijkertijd)
7. Welke knelpunten en succesfactoren worden ervaren door docenten bij de uitvoering van de doorstroomprogramma's? (cohort 1 en 2 afzonderlijk)
8. In hoeverre zijn studenten tevreden over de doorstroomprogramma's en welke factoren spelen daarbij een rol (waarom /waarmee tevreden)? (cohort 1 en 2 afzonderlijk)

Output

9. Hoeveel studenten die een doorstroomprogramma hebben gevolgd hebben deelgenomen aan de pabo-toelatingstoetsen (plus WISCAT) en wat was hun resultaat en hoeveel van deze studenten zijn daadwerkelijk doorgestroomd naar de pabo? (cohort 1 en 2 afzonderlijk)
10. Hoe succesvol zijn studenten in de pabo (behaalde resultaten, EC, BSA-norm, propedeuse)? (alleen cohort 1)
11. In hoeverre heeft het doorstroomprogramma de studenten geholpen om al dan niet in te stromen in de pabo in de beleving van studenten en wat zijn hierin bepalende factoren? (cohort 1 en 2 afzonderlijk)
12. In hoeverre heeft het doorstroomprogramma de studenten geholpen om succesvol te studeren op de pabo volgens studenten en welke factoren spelen daarbij een rol (waarom /waarmee tevreden)? (alleen cohort 1)

Hoofdstuk 3: Werkwijze en resultaten

In dit hoofdstuk wordt per onderzoeksvraag beschreven op welke wijze data zijn verzameld en geanalyseerd, direct gevolgd door de resultaten. In het volgende hoofdstuk worden in de conclusie de verschillende resultaten aan elkaar verbonden.

3.1 Doelstellingen

Deelvraag 1: Het onderliggende probleem

Om antwoord te vinden op deze deelvraag zijn de projectleiders geïnterviewd, projectplannen geanalyseerd, en zijn de instroomgegevens van de afgelopen vijf jaar geanalyseerd.

Doelstellingen Ministerie OCW

Aanleiding voor het doorstroomprogramma is voor het ministerie een verzoek vanuit Hogeschool Rotterdam om maatregelen om de instroom van het mbo naar de pabo te stimuleren. Achtergrond was de invoering van de toelatingstoetsen voor de pabo. Mbo-studenten hebben de vakken aardrijkskunde, geschiedenis en natuur & techniek niet als examenvak gedaan en moeten dus nog toelatingstoetsen doen voor ze aan de pabo mogen starten. Landelijk is er een ondersteuningsprogramma ontwikkeld door de pabo's met de naam 'Goed voorbereid naar de pabo'. Dit programma helpt studenten met de voorbereiding voor de toelatingstoetsen. Binnen het mbo worden bovendien keuzedelen aangeboden die mbo-studenten kunnen volgen om zich voor te bereiden op de toelatingstoetsen. De pabo's geven echter aan dat met deze twee programma's met name mbo-studenten worden bereikt uit met-de-pabo-verwante mbo-opleidingen (zoals de opleiding onderwijsassistent) en dat studenten uit andere niet-verwante opleidingen vaak pas te laat bedenken dat de pabo een optie is en dan geen mogelijkheid meer hebben om zich goed voor te bereiden op de toelatingstoetsen. Daarmee wordt een potentieel van mogelijke leerkrachten basisonderwijs dus niet aangeboord, wat niet goed is in tijden van een groot lerarentekort. Bovendien betekent een daling van mbo-instroom op de pabo ook een afname van (culturele) diversiteit binnen de pabo.

Dus hoewel het ministerie het standpunt heeft dat het onder de aandacht brengen van keuzedelen bij studenten van niet verwante opleidingen in eerste instantie een verantwoordelijkheid is van het mbo en de pabo, is besloten om in dit geval een experiment met een apart doorstroomprogramma te starten met als doel om –zolang de keuzedelen nog niet goed geïmplementeerd zijn - door middel van deze tijdelijke voorziening de instroom van niet-verwante opleidingen van het mbo richting de pabo te stimuleren, met als onderliggend doel om de instroom en de diversiteit in de pabo te vergroten.

Doelstellingen projectleiders

De projectleiders lichten toe dat de pabo's terecht hoge eisen stellen aan studenten om 'leraren op niveau' te krijgen. Nadeel is dat de instroom van mbo'ers stagneert en de uitval van mbo'ers in het eerste jaar hoog is. Bovendien is de pabo volgens een van de projectleiders een opleiding die voor niet-verwante doorstroom niet in beeld is, terwijl niet-verwant doorstromen dus ook nog steeds ingewikkelder wordt gemaakt. Dit ging tot de invoering van de toelatingstoetsen juist beter; toen nam de niet-verwante instroom toe. Maar door de hoge eisen is het weer slechter geworden bij niet-verwante vooropleidingen.

Volgens een andere projectleider is de pabo wel in beeld, maar is men bang geworden voor de pabo door de toelatingstoetsen en de hoge eisen aan Nederlands en rekenen. Ook het lerarentekort en de daarmee gepaard gaande werkdruk zijn slecht voor het imago van het beroep. Alternatieve opleidingen zoals pedagogiek hebben aan populariteit gewonnen.

Niet-verwante doorstroom in de pabo is juist heel wenselijk met het oog op diversiteit en de voorbeeldfunctie

van de leraar, waar toekomstige mbo'ers zich mee kunnen identificeren. We willen niet alleen voldoende leraren hebben, maar ook leraren die iets weten van het mbo. Dat is nu lang niet altijd het geval. Diversiteit gaat niet alleen over culturele achtergrond, maar ook over academische achtergrond en kennis over het beroepsonderwijs en de kansen die het biedt. Een divers lerarenteam heeft meer begrip voor diverse ouders en waar de kinderen vandaan komen en naartoe gaan (vmbo). Het is belangrijk dat iemand die graag leerkracht wil worden, ervaart dat hij dit kan bereiken als hij hard werkt. Met het mbo-pabo-schakelprogramma worden belemmeringen die het lastiger maken zoveel mogelijk weggenomen.

Analyse projectplannen

De volgende drie projectplannen van de drie locaties zijn geanalyseerd:

- Meer mbo-talent naar de Pabo. Samenwerking in Amsterdam. Talentscouting begeleiding en gelegenheid tot leren.
- Doorstroom mbo-pabo. Activiteitenplan en begroting regio Den Haag.
- Doorstroomprogramma mbo-hbo. Meer Rotterdams mbo-talent naar de pabo. Activiteitenplan en begroting Rotterdam 2017-2019.

Samengevat beogen de programma's een oplossing te zijn voor de volgende drie problemen.

1. Dalende instroom in de pabo omdat de toelatingstoetsen een te hoge drempel vormen voor mbo-instroom:
  - omdat ze de toetsen niet halen,
  - en omdat ze zich laten ontmoedigen door de toetsen.In het plan van Amsterdam wordt expliciet benoemd dat de daling van instroom die hier gevolg van is onder niet-verwante instroom sterker is dan die onder verwante instroom (onderwijsassistenten).
2. Afnemende diversiteit omdat met name studenten uit kansarme gebieden en/of met een migratieachtergrond zich laten weerhouden door de toelatingstoetsen.
3. Dalend studiesucces onder mbo-instromers. Binnen deze groep zijn meer studenten die uitvallen of een achterstand hebben. Het wegwerken van een achterstand concurreert met de lessen van dat moment. De kloof tussen mbo en hbo is gegroeid omdat de inhoud en manier van studeren meer van elkaar zijn gaan verschillen.

De omvang van het probleem

Instroomgegevens studenten afgelopen 5 jaar

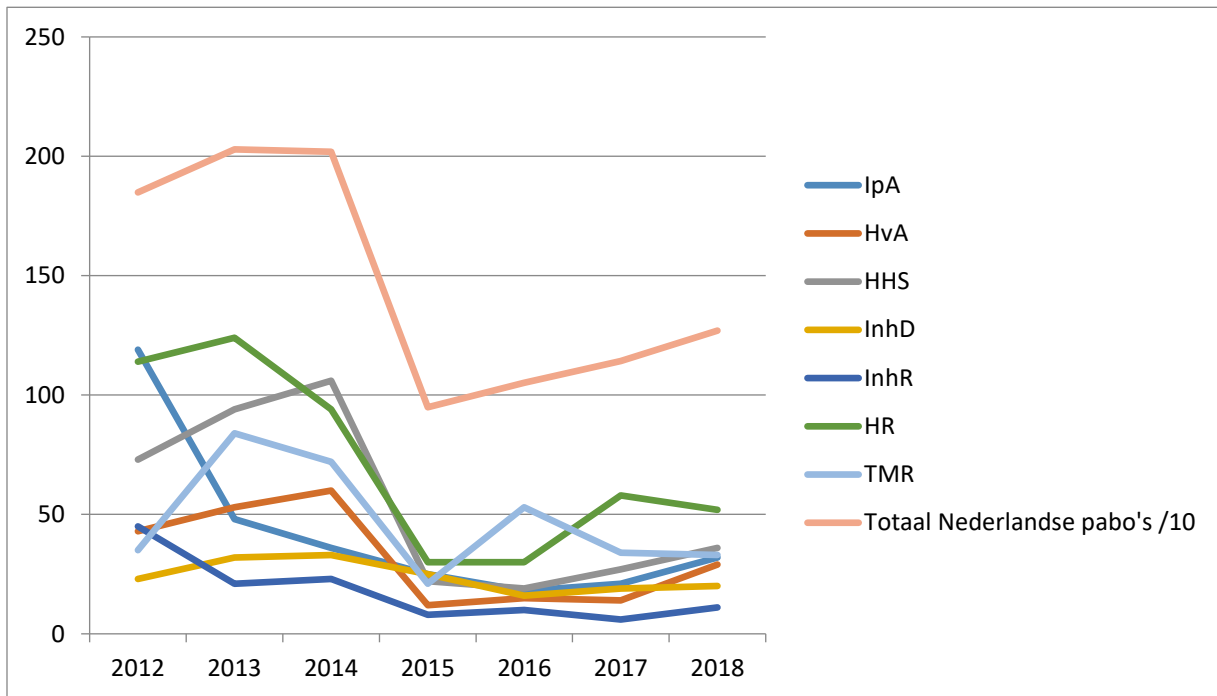
De mbo-instroomgegevens zijn opgevraagd bij de Vereniging Hogescholen (VH) voor de opleidingen tot leraar basisonderwijs ('pabo's'), zowel voltijd als deeltijd. De februari-instroom is hier niet in meegenomen omdat deze informatie niet bekend is bij de VH. Dit kan een vertekend beeld geven; bijvoorbeeld bij HR waren dit er in 2018 en 2019 ruim 20.

In de figuren worden de volgende afkortingen gebruikt voor de verschillende pabo's.

IpA:	Ipabo Amsterdam
HvA:	Hogeschool van Amsterdam
HHS:	Haagse Hogeschool Den Haag
InhD:	InHolland Den Haag
InhR:	InHolland Rotterdam
HR:	Hogeschool Rotterdam
TMR:	Thomas More Hogeschool Rotterdam

In figuur 1a wordt het aantal mbo-instroomers per pabo weergegeven, en het totaal aantal voor alle pabo's in Nederland. Dit totaal is gedeeld door 10 om de figuur beter leesbaar te maken. De bijbehorende cijfers zijn te vinden in tabel 1a.

Figuur 1a: aantal mbo-instroomers per pabo en totaal in Nederland

Tabel 1a: aantallen die zijn weergegeven in figuur 1a

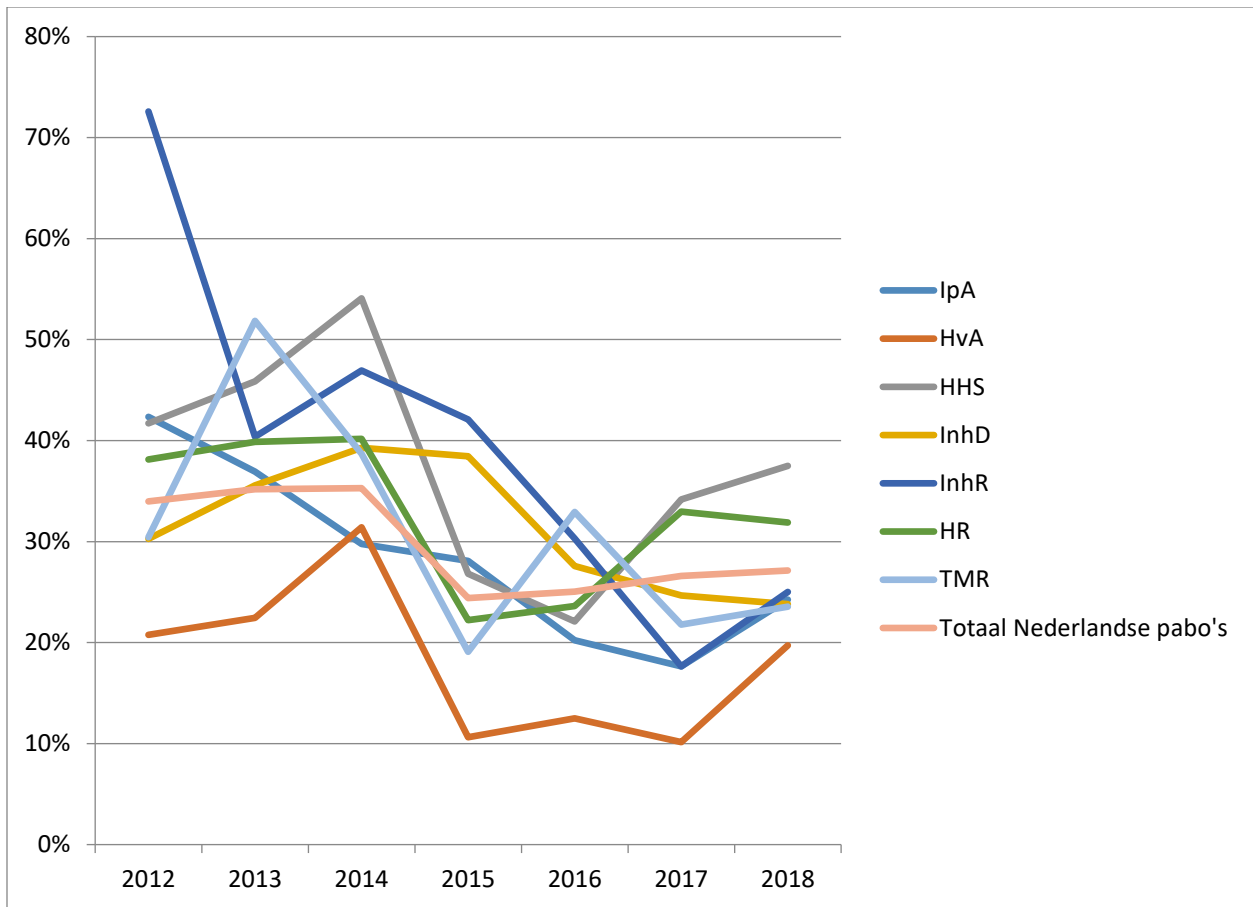
	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
IpA	119	48	36	25	18	21	32
HvA	43	53	60	12	15	14	29
InhR	45	21	23	8	10	6	11
HR	114	124	94	30	30	58	52
TMR	35	84	72	21	53	34	33
HHS	73	94	106	22	19	27	36
InhD	23	32	33	25	16	19	20
Totaal Nederlandse pabo's	1.849	2.029	2.019	949	1.052	1.142	1.270

Figuur 1a laat in 2015 (het jaar dat de toelatingstoetsen werden ingevoerd) een enorme daling zien van de instroom van het aantal studenten uit het mbo.

Dit roept de vraag op of deze daling in de hele instroom is te zien of specifiek in de mbo-instroom.

In figuur 1b staan percentages mbo-instroom per hogeschool weergegeven ten opzichte van de totale instroom.

Dit percentage zegt iets over de verhouding mbo- versus overige instroom. Als deze verhouding min of meer gelijk blijft door de jaren heen kan niet worden gezegd dat het instroomprobleem bij de mbo-instroom ligt. In de figuur is echter te zien dat dit percentage wel degelijk daalt in 2015, op de ene locatie wat meer dan op de andere locatie. Met andere woorden: de verlaagde instroom in 2015 is vooral te zien in de groep mbo-instroomers.

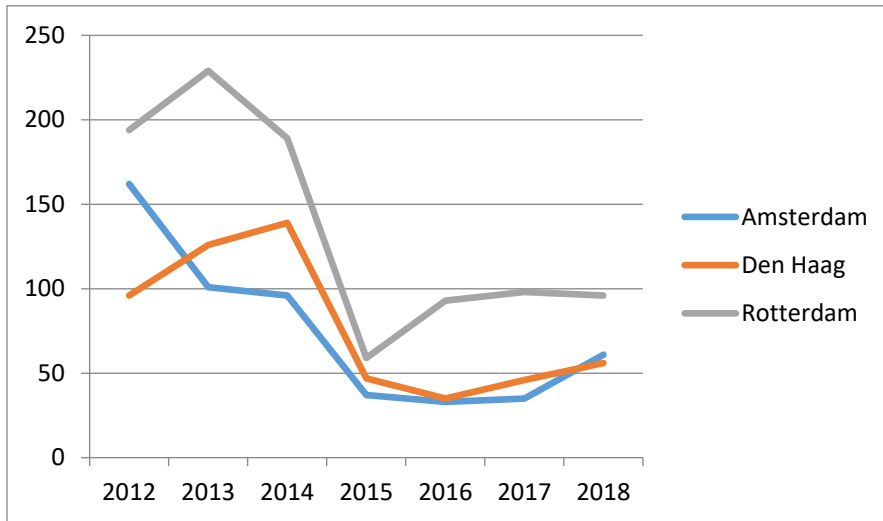

Figuur 1b: percentage mbo-instromers per pabo en totaal in Nederland

Tabel 1b: aantallen die zijn weergegeven in figuur 1b

	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
IpA	42%	37%	30%	28%	20%	18%	24%
HvA	21%	22%	31%	11%	13%	10%	20%
HHS	42%	46%	54%	27%	22%	34%	38%
InhD	30%	36%	39%	38%	28%	25%	24%
InhR	73%	40%	47%	42%	30%	18%	25%
HR	38%	40%	40%	22%	24%	33%	32%
TMR	30%	52%	39%	19%	33%	22%	24%
Totaal Nederlandse pabo's	34%	35%	35%	24%	25%	27%	27%

In de volgende figuur (Figuur 1c) en tabel (Tabel 1c) wordt het aantal mbo-instromers per stad weergegeven, hiervoor zijn de cijfers in tabel 1a bij elkaar opgeteld. Hier is dezelfde trend zichtbaar. De daling in 2015 is het sterkst in Rotterdam.

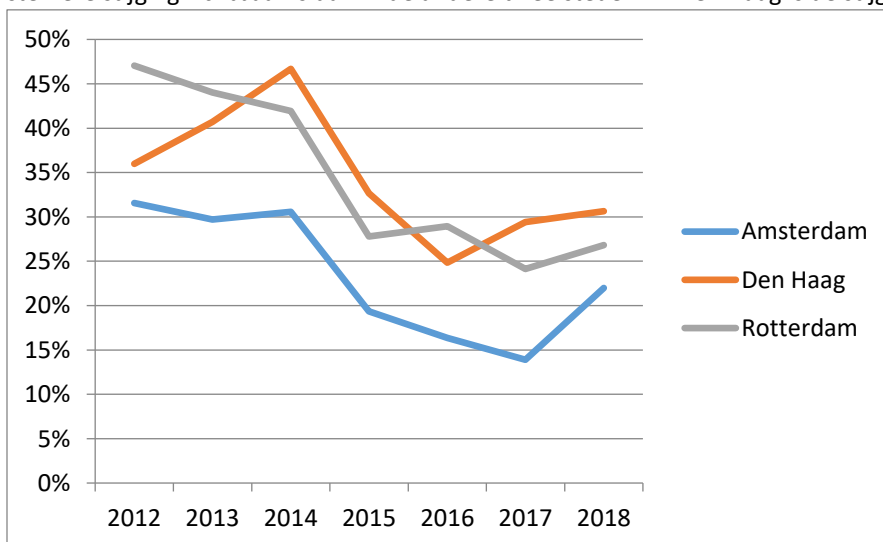

Figuur 1c: aantal mbo-instromers per stad

Tabel 1c: aantallen die zijn weergegeven in figuur 1c

	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Amsterdam	162	101	96	37	33	35	61
Den Haag	96	126	139	47	35	46	56
Rotterdam	194	229	189	59	93	98	96

Tot slot worden in figuur 1d en tabel 1d de percentages mbo-instroom per stad weergegeven. Hiervoor is per stad het gemiddelde berekend van de percentages in tabel 1b waardoor elke hogeschool even zwaar meetelt. Nu is beter te zien dat het percentage mbo-instromers in Den Haag juist aan het stijgen was tot 2014. Opvallend is ook dat het percentage in Amsterdam lager is en was dan in de andere steden maar dat er in 2018 wel een sterkere stijging zichtbaar is dan in de andere twee steden. In Den Haag is de stijging al een jaar eerder ingezet.

Figuur 1d: percentage mbo-instromers per stad

Tabel 1d: percentage mbo-instromers per stad (behorend bij figuur 1d)

	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Amsterdam	32%	30%	31%	19%	16%	14%	22%
Den Haag	36%	41%	47%	33%	25%	29%	31%
Rotterdam	47%	44%	42%	28%	29%	24%	27%

Instroomgegevens: vergelijking verwant / niet-verwant

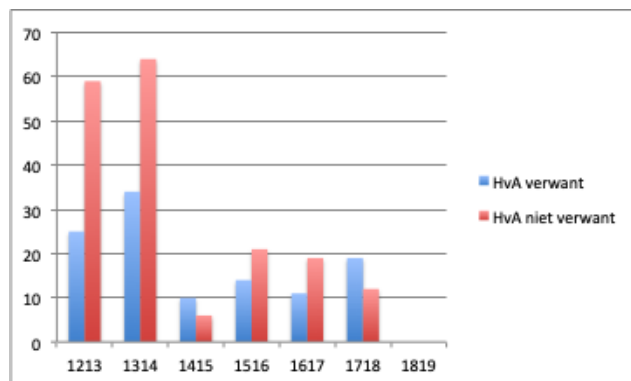
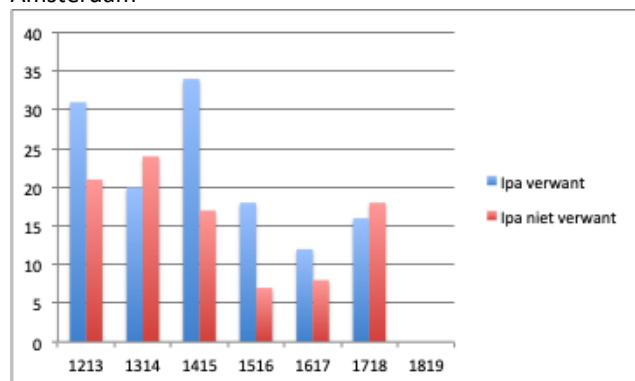
Informatie over al dan niet verwante instroom is niet bekend bij de Vereniging Hogescholen. De drie projectleiders van Amsterdam, Den Haag en Rotterdam hebben de gegevens aangeleverd van de zeven hogescholen. In figuur 2 en tabel 2 worden de aantallen weergegeven zoals ze door de projectleiders zijn aangeleverd.

Voor Rotterdam geldt: verwant = onderwijsassistent.

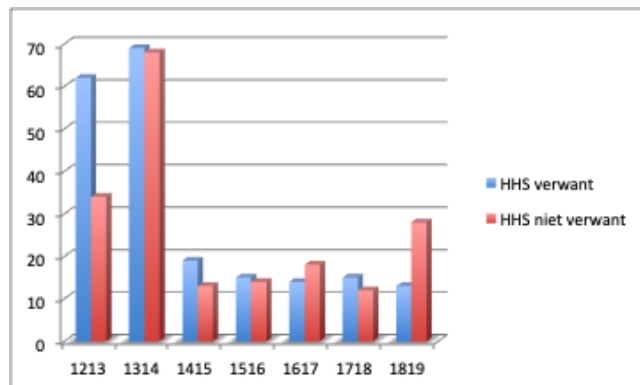
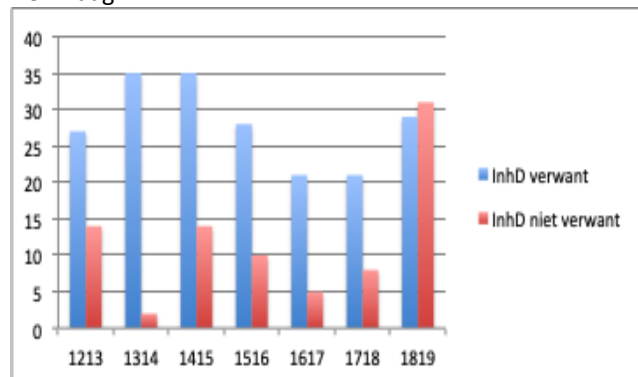
Voor InhD geldt: verwant = mbo zorg en welzijn niveau 4.

Voor HHS geldt: VT en DT zijn bij elkaar opgeteld.

Amsterdam

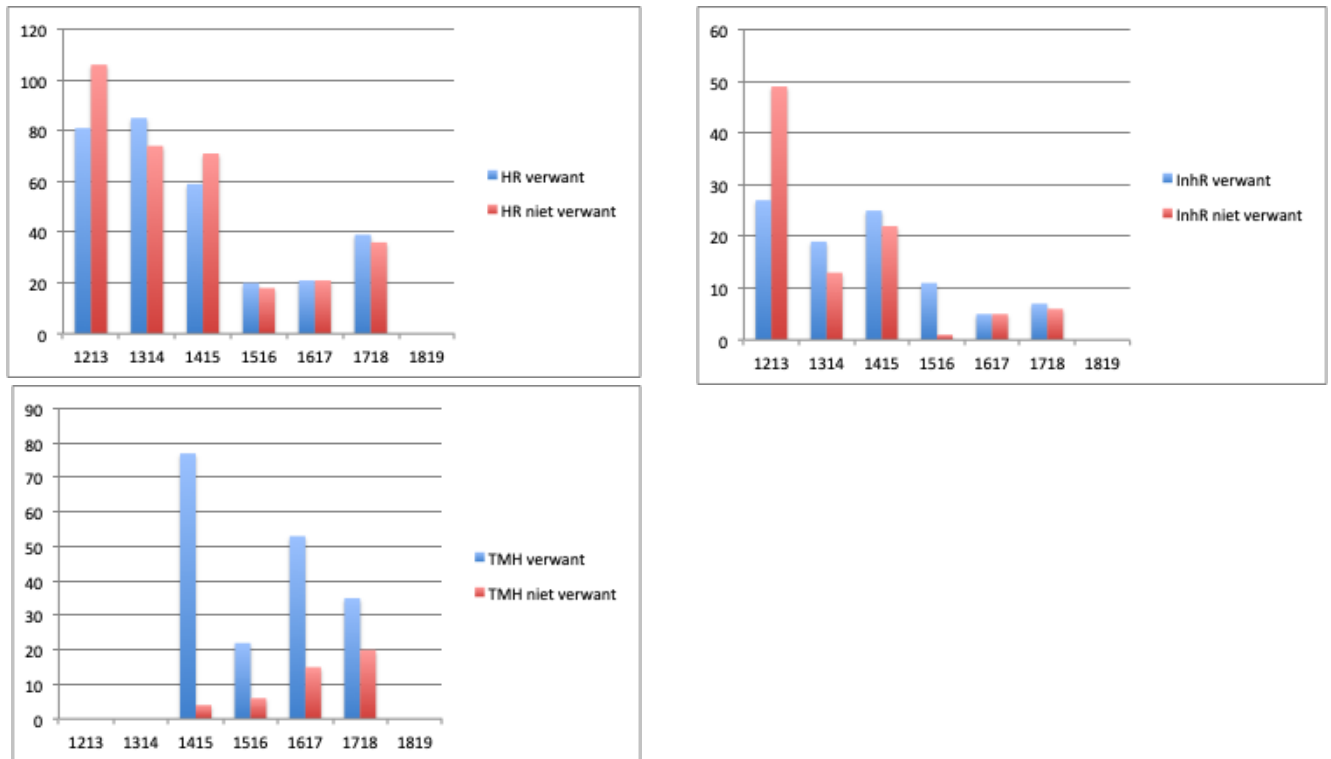

Den Haag

Figuur 2: aantal ingestroomde studenten uit verwante en niet-verwante opleidingen per hogeschool

Rotterdam

Figuur 2: aantal ingestroomde studenten uit verwante en niet-verwante opleidingen per hogeschool

Tabel 2: aantal ingestroomde studenten uit verwante en niet-verwante opleidingen per stad (zie figuur 2)

		1213	1314	1415	1516	1617	1718	1819
HR	verwant	81	85	59	20	21	39	
	niet verwant	106	74	71	18	21	36	
InhR	verwant	27	19	25	11	5	7	
	niet verwant	49	13	22	1	5	6	
TMH	verwant			77	22	53	35	
	niet verwant			4	6	15	20	
InhD	verwant	27	35	35	28	21	21	29
	niet verwant	14	2	14	10	5	8	31
HHS	verwant	62	69	19	15	14	15	13
	niet verwant	34	68	13	14	18	12	28
Ipabo	verwant	31	20	34	18	12	16	
	niet verwant	21	24	17	7	8	18	
HvA	verwant	25	34	10	14	11	19	
	niet verwant	59	64	6	21	19	12	

Over het algemeen laat de instroom verwant dezelfde ontwikkeling zien als de instroom niet-verwant.

In Amsterdam is een verschil te zien tussen beide hogescholen. Bij Ipabo is de verwante instroom meestal in de meerderheid met uitzondering van 1314 en 1718, waar de niet-verwante instroom een kleine meerderheid vormt. Op de HvA is de niet-verwante instroom meestal in de meerderheid met uitzondering van 1415 en 1718

waar de verwante instroom juist een kleine meerderheid vormt.

In Den Haag was tot 2018 de niet-verwante instroom in de minderheid. In 1819 is de niet-verwante instroom spectaculair gegroeid bij beide hogescholen waardoor ze zelfs in de meerderheid zijn.

Mogelijk kan de groei van niet verwante doorstroom in 1819 toegeschreven worden aan het doorstroomprogramma. Deze gegevens zijn in de andere steden niet bekend.

In Rotterdam is te zien dat in 1213 de niet-verwante instroom nog duidelijk in de meerderheid was. Daarna fluctueert de verhouding.

Deelvraag 2: Doelen en doelgroep

Voor de beantwoording van deze deelvraag is gebruik gemaakt van de analyse van de drie projectplannen (zie deelvraag 1 voor een verwijzing naar deze plannen) en de interviews van de projectleiders.

Doelen

Bij deelvraag 1 werden in de projectplannen de volgende drie problemen geconstateerd.

4. Instroom daalt t.g.v. toelatingstoetsen die niet worden gehaald en ontmoedigend werken.
5. Diversiteit neemt af.
6. Studiesucces mbo-instroom neemt af.

De doelen van het programma die in de projectplannen worden beschreven zijn ook zo in te delen:

1. Toename/ herstel van instroom.
2. Toename van diversiteit in lerarenteams en dus in lerarenopleidingen.
  - a. Hiervoor is het van belang dat de lerarenopleidingen kennis van en ervaring hebben met:
    - diverse vooropleidingen
    - diverse culturen
    - diverse lagen van de bevolking (denk aan eerste-generatiestudenten)
    - diverse inhoudelijke achtergronden en interesses (denk aan techniek, economie, e.d.)
  - b. Herstel stapelroute: toename van sociale mobiliteit van jongeren
  - c. *Talent scouting*: In Amsterdam wordt expliciet genoemd het flexibiliseren van het onderwijs ten behoeve van kwaliteit en toegankelijkheid.
3. Toename van studiesucces: betere overgang van mbo naar pabo en de pabo succesvol doorlopen: minder uitval, nominale studieduur.

In Den Haag wordt specifiek benoemd dat studenten die de toelatingstoetsen halen de propedeuse na 1,5 jaar (0,5 jaar doorstroomprogramma binnen het mbo en 1,0 jaar op de pabo) afsluiten met niet alleen het behalen van de BSA-norm, maar met een volledige propedeuse (60 ec).

Binnen het programma worden de volgende doelen nagestreefd.

1. Het belang van de student is uitgangspunt (geen concurrentie tussen pabo's).
2. Student krijgt garantie te kunnen instromen in de deelnemende pabo's in februari.
3. Mbo en pabo werken samen.
4. Er wordt gewerkt aan de volgende programmadoelen:
  - a. behalen van de toelatingstoetsen voor de pabo (NT, AK, GS);
  - b. oriëntatie op de opleiding: voorbereiden op algemene hbo-vaardigheden en taal en rekenen;
  - c. oriëntatie op het beroep: praktijk(stage) en didactiek.
5. Er wordt studentbegeleiding geboden en maatwerk: van het aanvragen van diploma-uitstel tot en met de warme overdracht naar de pabo.
6. Er wordt gewerkt met mbo-onderwijs en mbo-eisen, maar doorstroomprogramma en propedeuse moeten in elkaars verlengde liggen (o.a. qua didactisch concept, toetsopzet, begeleiding, studievaardigheden, peer-coaching).
7. Er wordt gewerkt met een intake. In Amsterdam is dit voorwaarde om te worden toegelaten. In Den Haag en Rotterdam gaat het erom dat studenten reële verwachtingen hebben van het traject en hun kans op succes op de pabo beter kunnen inschatten.
8. Er worden inspanningen geleverd om de beoogde doelgroep te bereiken.

Doelgroep

Het schakelprogramma was oorspronkelijk bedoeld voor studenten die een mbo-opleiding volgen anders dan de opleiding tot onderwijsassistent en die op een laat moment beslissen aan de pabo te willen gaan studeren. In de loop van de tijd is besloten ook onderwijsassistenten toe te laten tot het schakeltraject.

Het gaat om mbo-studenten die in juni wel aan alle voorwaarden voor diplomering voldoen maar uitstel van diplomering aanvragen en dus het diploma pas in januari daaropvolgend krijgen; zij mogen zich nog niet hebben uitgeschreven uit het mbo.

De doelgroep van het schakelprogramma zijn mbo'ers die wel het talent hebben, maar zich laten ontmoedigen door de opgeworpen barrière. Met name studenten die pas aan het einde van de mbo-opleiding beslissen naar de pabo te gaan, werden met de bestaande ondersteuningstrajecten onvoldoende bediend. Zij hebben zich in eerste instantie geconcentreerd op diplomering en halen daardoor de toelatingstoetsen niet voor de start van het reguliere studiejaar.

Bij alle drie de locaties wordt notie gemaakt van het feit dat studenten met een niet-westerse achtergrond in het bijzonder in de doelgroep vallen.

Deelvraag 3: Veronderstelde werking en uitgangspunten

Op basis van het voorgaande hebben de projectgroepen doorstroomprogramma's ontwikkeld die een oplossing zouden moeten zijn voor de stagnerende mbo-instroom en studenten uit niet-verwante opleidingen een goede mogelijkheid moesten bieden om te starten met een pabo.

Om het doorstroomprogramma die werking te laten hebben, hebben de ontwerpers bij de ontwikkeling van de doorstroomprogramma's de volgende uitgangspunten gehanteerd:

- Studenten moesten zo min mogelijk studievertraging oplopen: daarom is gekozen voor een duur van een half jaar direct aansluitend aan het afronden van het mbo (start september), waarna studenten in februari starten met een nieuwe groep in de pabo.
- Het programma moest goed aansluiten bij het programma 'goed voorbereid naar de pabo'. Het programma moest niet in de plaats komen van het al bestaande aanbod.
- Het programma bood een goede gelegenheid om twee extra doelen te bereiken:
  - oriëntatie op het beroep leraar voor studenten uit niet-verwante opleidingen;
  - versterken van studievaardigheden voor het hbo.Om die reden zijn deze elementen opgenomen in het programma.
- Door de deelname aan het programma hebben hierdoor studenten al studievaardigheden en inhoudelijke kennis ontwikkeld die hen een voorsprong moeten geven bij de start van het pabocurriculum.
- Het probleem is geen instellingsprobleem maar een regionaal probleem. Het programma werd daarom regionaal georganiseerd in een samenwerking tussen de mbo's en pabo's uit de regio, en met betrokkenheid van docenten uit die verschillende instellingen. Docenten vanuit het mbo kennen vooral de doelgroep goed, docenten uit de pabo's kennen vooral de eisen en het programma van de pabo goed.
- Het programma vond plaats op de pabo's. Daarmee leerden de deelnemers de weg reeds kennen binnen de pabo's zodat ze zich bij start van de pabo snel(ler) thuis zouden voelen. Bovendien leerden de deelnemers verschillende pabo's kennen zodat ze konden kiezen welke pabo het beste bij hen paste.
- Omdat het programma na afloop van het mbo en voorafgaand aan het hbo plaatsvond, bevond het zich in een stuk 'niemandland' van het onderwijsstelsel. Om te zorgen dat studenten toch ingeschreven konden worden en het programma gefinancierd kon worden is er voor gekozen om studenten te laten instromen die weliswaar klaar waren met hun opleiding op het mbo, maar die nog niet uitgeschreven waren. Daarmee vielen de studenten dus formeel onder (de verantwoordelijkheid en bekostiging van) het mbo.

3.2 Input

Deelvraag 4: Aantallen startende studenten en hun vooropleidingen

In onderstaande tabel staat weergegeven hoeveel studenten er zijn gestart op de verschillende locaties. Onder de tabel is te zien welke vooropleidingen zij hebben gedaan.

Tabel 3: aantal studenten dat is gestart op de verschillende locaties

	Onderwijsassistent	Pedagogisch medewerker	Niet verwant	Totaal
Amsterdam 2017	6	0	5	11
Amsterdam 2018	3	1	12	16
Den Haag 2017	5	1	4	10
Den Haag 2018	5	0	12	17
Rotterdam 2017	12	0	12	24
Rotterdam 2018	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.

De niet-verwante opleidingen hebben betrekking op:

Den Haag	Amsterdam	Rotterdam
1. Art & Design	1. Applicatie-ontwikkeling	(niet beschikbaar)
2. Bedrijfsadministratie	2. Communicatie-medewerker	
3. Maatschappelijke zorg	3. Directiesecretaresse/ managementassistent	
4. Marketing en communicatie	4. Facilitair management	
5. Media Management	5. Handel	
6. Ondernemer detailhandel	6. Juridische Zaken	
7. Secretaresse	7. Mediaredactiemedewerker	
8. Sociaal maatschappelijke dienstverlening	8. Podiumtechniek, specialisatie licht	
9. Sociaal cultureel werk	9. Retail	
10. Sport en bewegen	10. Schoonheids-specialist	
	11. Sport & bewegen	
	12. Tourism & Leisure	

Wat hierbij opvalt is dat het doorstroomprogramma er nauwelijks in slaagt om studenten vanuit de sector techniek te trekken.

Tevens valt op dat de oorspronkelijk beoogde doelgroep - studenten vanuit niet-verwante opleidingen – in de eerste ronde nog niet goed bereikt worden. De instroom bestaat in het eerste jaar vooral uit studenten van de verwante opleidingen Onderwijsassistent en Pedagogisch medewerker. In het tweede jaar slagen de doorstroomprogramma's er beter in om de doelgroep vanuit niet-verwante opleidingen te bereiken.

Deelvraag 5: De vormgeving van de werving

In Bijlage 2 is een beschrijving opgenomen van de wervingsactiviteiten van de verschillende locaties. Uit deze informatie kan niet eenduidig worden opgemaakt wat bepalende factoren zijn geweest voor het al dan niet bereiken van de beoogde doelgroep. Wat opvalt in deze beschrijvingen:

- Alle drie de locaties hebben veel energie gestoken in informatieoverdracht met websites, flyers en presentaties.
- De verschillende locaties gebruiken verschillende digitale platforms, ook waar mogelijk alle hogescholen dezelfde platforms zouden kunnen benutten. Leerverder.nl en mbopabo.nl lijken niet plaatsgebonden. Dit geldt ook voor de 'roll ups' van Den Haag. Misschien kunnen dit soort uitingen geschikt worden gemaakt voor alle locaties.
- Met name Rotterdam heeft een intensieve benaderingswijze door studenten die mogelijk interesse zouden kunnen hebben soms meerdere keren op te bellen. Den Haag doet dit ook, al lijkt deze werkwijze iets minder intensief. Amsterdam benadert potentiële deelnemers per e-mail.

Uit de interviews met de projectleiders blijkt dat het lastig is om te werven bij niet-verwante opleidingen. Dit heeft te maken met het feit dat dit een diffusere groep is die niet persoonlijk te benaderen is zolang hun interesse voor een pabo-opleiding nog niet bekend is. De eigen opleidingsdocenten spelen hier een cruciale rol in. Zij zien daar zelf echter niet altijd de meerwaarde van of lijken zelfs tegengestelde belangen te hebben. Zij willen graag de opgeleide mensen behouden voor de 'eigen' arbeidsmarkt.

Studenten noemen zelf uiteenlopende kanalen waarlangs ze van het doorstroomprogramma gehoord hebben:

- Voorlichtingsbijeenkomsten op de pabo
- Ouders
- Internet
- Mentor van de eigen opleiding
- Interne mail van het mbo.

Een aantal studenten geeft aan dat ze over het traject zijn geïnformeerd nadat ze de toelatingstoetsen niet behaald hadden. Daarmee kreeg het doorstroomprogramma voor een aantal studenten het karakter van een 'herkansingsroute'.

Een belangrijke beperking in de werving van deelnemers was het feit dat studenten nog niet afgestudeerd mochten zijn. Verschillende studenten gaven aan dat sommige studiegenoten het pas te laat te horen kregen, waardoor ze niet meer deel konden nemen. Dat heeft dus de instroom beperkt. De omvang van de potentiële doelgroep die om die reden niet bereikt is, is niet goed in te schatten. Overigens is op enkele plaatsen deze belemmering ontweken door reeds uitgeschreven studenten in te schrijven als 'contractanten'.

In een van de docenteninterviews is opgemerkt dat het niet alleen gaat om werving van deelnemers, maar ook om werving van *goede en kansrijke* deelnemers. Daarmee komt het vraagstuk van selectie naar boven. Bij de docenten bestond de indruk dat een aantal studenten die gestart waren in cohort 2 onvoldoende motivatie en potentie had voor het doorstroomprogramma. Daar zou bij de intake meer aandacht voor moeten zijn via een soort studiekeuzecheck die vooral betrekking zou moeten hebben op motivatie. Lastig aan deze benadering is dat je een drempel opwerpt voor een programma dat juist tot doel heeft om een drempel te slechten en waarin studenten ook nog moeten kunnen ontdekken of de pabo en het leraarschap wat voor hen is. Tegelijk kan een goede advisering vooraf om wel of niet aan het doorstroomprogramma te beginnen veel frustratie voorkomen bij de studenten, mede-studenten en docenten.

3.3 Throughput

Deelvraag 6: Vormgeving van de doorstroomprogramma's

De doorstroomprogramma's zijn ontworpen met het doel om instroom tot de pabo mogelijk te maken en te versoepelen. Daar is de inhoud van de programma's ook op ingericht. Verschillende steden hebben daarbij ook verschillende keuzes gemaakt. Dat had deels te maken met de aansluiting op de lokale pabo-programma's.

Globaal ontwerp

Globaal kenden de programma's de volgende onderdelen:

- Voorbereiding op de toelatingstoetsen. Dit had betrekking op geschiedenis, aardrijkskunde en Natuur & Techniek. Die voorbereiding bestond uit lessen waarin de theorie behandeld werd, aangevuld met zelfstudietijd en trainingssoftware (practice & drill).
- Studievaardigheden: doel was om studenten te laten kennis maken met de studievaardigheden die nodig waren voor het hbo en ze daar in te trainen. Dit had betrekking op verschillende aspecten: samenvattingen maken, plannen, zelfstudie, werken in grotere complexe projecten, onderzoekende houding, en specifieke technieken (zoals het hanteren van APA-regels).
- Taal en rekenen: een van de doelen van het doorstroomprogramma is om de start op de pabo te vereenvoudigen. Dat kan door alvast een start te maken voor de wiscat-toets (rekenen) die in het eerste jaar behaald moet worden. Ook ten aanzien van taalvaardigheid kunnen deelnemers reeds een voorsprong nemen.
- Kennismaking met het beroep: een belangrijke doelstelling voor studenten uit niet verwante opleidingen is om te ontdekken of het leraarschap inderdaad een geschikte loopbaankeuze voor hen is. Daartoe is binnen de doorstroomprogramma's ruimte gecreëerd voor (snuffel)stage-activiteiten. Daarnaast is in de programma's aandacht voor vakdidactiek opgenomen waarbij deelnemers de inhoud van taal, rekenen, geschiedenis, aardrijkskunde, of N&T vertalen naar lesactiviteiten voor kinderen.

Omdat het doorstroomprogramma tot stand gekomen was als een regionale samenwerking tussen mbo's en pabo's is geprobeerd om alle betrokken instellingen een evenredige inbreng te geven in het programma. Dit had betrekking op de inzet van docenten (zowel vanuit het mbo als de pabo waarmee de expertise van beide sectoren een plek zou krijgen in het programma: kennis van de mbo-student en kennis van het pabo-programma) als op de locatie (zowel op het mbo als op de verschillende betrokken pabo's).

Bovendien zou dat de deelnemers de mogelijkheid bieden om nog een keuze te maken uit de pabo die het beste bij hen paste, en zou geen van de pabo's in een preferente positie komen.

Uitgangspunt was uiteindelijk dat de deelnemers na afronding van het doorstroomprogramma in februari zouden starten in een aparte groep in één van de betrokken pabo's.

Dilemma's en aanpassingen

Gedurende de uitvoering van de programma's kwam een aantal dilemma's naar boven waar de programma's op aangepast zijn:

1. Omdat de doorstroomprogramma's geen formele status hebben geeft het programma geen formeel certificaat. De enige formele opbrengst die direct voor de deelnemers relevant was had betrekking op het behalen van de toelatingstoetsen. Daarmee waren ze immers toelaatbaar voor de pabo. Dit had effect op prioritering en motivatie bij studenten. Doordat de toelatingstoetsen voorwaardelijk waren voor toelating tot de pabo lag de eerste focus van studenten bij het behalen van deze toetsen.

Daarmee was er in de eerste fase van het doorstroomprogramma weinig (mentale) ruimte bij de studenten voor andere onderdelen van het studieprogramma. Met het feit dat er geen opkomstplicht gehanteerd werd, was de deelname aan verschillende andere onderdelen van het programma soms teleurstellend. Dit leidde in sommige gevallen tot het stoppen van bepaalde activiteiten omdat de opkomst of de motivatie van deelnemers te laag was.

“Studenten moesten een eigen onderzoek doen in het kader van studievaardigheden wat moest leiden tot een tekst van 1000 woorden, maar zover is het niet gekomen, want op een derde van het programma kwamen de voortgangstoetsen en studenten kozen andere prioriteiten. Dus we hebben dat verslag er maar uitgeschreven, zodat ze zich konden concentreren op leerstrategieën en aantekeningen maken. Een groot deel van de studenten is bij een deel van de lessen niet aanwezig geweest.”

“Uiteindelijk kwamen er nog vier studenten opdagen. Toen hebben we maar besloten om er mee te stoppen in januari.”

2. Er was een grote diversiteit aan deelnemers:
  - a. deelnemers die 1, 2 of 3 toelatingstoetsen moesten doen (en dus meer of minder tijd moesten besteden aan de training voor deze toetsen);
  - b. deelnemers die de toets in een keer haalden en deelnemers die herkansingen moesten doen. De eerste groep had in het tweede deel van het doorstroomprogramma ruimte voor andere activiteiten, de andere groep veel minder.
  - c. deelnemers die het onderwijs als werkveld wel of niet kenden.
Doordat deelnemers uit niet-verwante opleidingen minder makkelijk te bereiken waren en het doorstroomprogramma voor deelnemers uit verwante opleidingen zoals onderwijsassistent een aantrekkelijk *fallback*-scenario bood bij het niet behalen van de toelatingstoetsen, was er sprake van een grotere diversiteit dan oorspronkelijk voorzien. Die verschillende deelnemers hadden ook verschillende behoeften m.b.t. de activiteiten in het kader van de stage.

Deze diversiteit aan deelnemers qua achtergrond en motivatie vroeg om een grote mate van maatwerk en differentiatie die echter beperkt aanwezig was. Bovendien leidde die diversiteit tot afname van het groepsgevoel in het tweede deel van het doorstroomprogramma. Dit leidde soms tot frustratie bij deelnemers en docenten.

3. De instroom in de doorstroomprogramma's was minder dan oorspronkelijk verwacht (in Amsterdam bijv. was de oorspronkelijke aanmelding 23, maar de instroom slechts 15 omdat een deel van de inschrijvers alsnog de toelatingstoetsen behaald had). Bovendien bleek de uitval tijdens het programma hoog (van de Amsterdamgroep hebben uiteindelijk 5 deelnemers het programma succesvol afgerond). Hierdoor ontstond een nieuw probleem. Er waren te weinig deelnemers om bij elke betrokken pabo in februari met nieuwe groepen te starten. Dat leidde tot keuzes die ingrijpende gevolgen voor studenten hadden. In het eerste cohort werd bij slechts twee pabo's een februari-instroom geboden. Voor de andere pabo's waren twee opties: of halverwege het jaar in het lopende programma instromen (met een aangepast OER en bijv. uitstel voor de BSA-eis), of de instroom uitstellen tot september. De keuze lag bij studenten. Verschillende studenten kozen voor de eerste optie (instroom in een reeds gestart programma). Deze keuze maakten ze op basis van hun ervaring met de betreffende hogeschool tijdens het doorstroomprogramma. Dit gaf meer de doorslag bij de keuze voor een hogeschool dan het feit of ze wel of niet in een nieuwe groep konden starten. Deze deelnemers moesten dus instromen in bestaande groepen die reeds in september gestart waren. Daarmee hadden de deelnemers dus effectief in plaats van een voorsprong op andere studenten (door de dingen die ze in het doorstroomprogramma al gehad hadden) een achterstand op andere studenten omdat ze het eerste half jaar gemist hadden.

4. Tegelijk bood het mogelijkheid om het doorstroomprogramma betekenisvoller te maken. Om de achterstand te minimaliseren werd het doorstroomprogramma zodanig aangepast dat deelnemers na het behalen van de toelatingstoetsen alvast onderdelen van de pabo konden halen. De stage werd uitgebreid met stage-opdrachten die mee konden tellen voor de pabo en de lessen rekenen en Nederlands werden meer gefocust op het behalen van de wiscat-toets en de pabotoetsen Nederlands. Belemmerend hierbij was dat iedere pabo zijn eigen programma had en dat activiteiten en opdrachten die bij de ene hogeschool gedaan werden niet meetelden bij de andere hogeschool en dat bijvoorbeeld ook stageformulieren verschilden. Dit werd door deelnemers als frustrerend ervaren.

De hierboven genoemde dilemma's leidden al tot tussentijdse aanpassingen tijdens de eerste uitvoering (cohort 1). Enerzijds werd zo geprobeerd om tegemoet te komen aan knelpunten die de deelnemers ervaarden, maar tegelijk leidden de tussentijdse aanpassingen ook tot verwarring en onduidelijkheid bij studenten.

Deelvraag 7: Knelpunten en succesfactoren volgens docenten

Tabel 4: aantallen geïnterviewde docenten per locatie

	Geïnterviewde docenten cohort 1	Geïnterviewde docenten cohort 2
Rotterdam	4	6
Den Haag	4	3
Amsterdam	6	5

Uit de interviews met docenten komt een genuanceerd beeld naar boven. Ze zijn tevreden over de hoofddoelstelling van het programma: het mogelijk maken van de instroom in de pabo voor een doelgroep die anders buiten de boot zou vallen. Het programma blijkt effectief voor het behalen van de toelatingstoetsen.

De kleinschaligheid van het programma wordt ook gezien als een pluspunt: het maakt het mogelijk om als vakdocent goede en intensieve begeleiding te geven aan studenten bij de voorbereiding op de toelatingstoetsen (anders dan bij de reguliere voorbereidingscursussen).

Verschillende docenten ervaren de samenwerking tussen mbo en pabo ook als een meerwaarde. Men krijgt meer zicht op elkaar praktijken.

Tegelijk ervaren de docenten ook problemen die in meer of mindere mate frustrerend werken:

- De 'mbo-mentaliteit' viel verschillende (met name hbo-) docenten tegen. Er was in hoge mate sprake van korte-termijn denken en extrinsieke motivatie. Studenten waren vooral gefocust op de direct noodzakelijke aspecten van het programma (het behalen van de toelatingstoetsen) en minder op zaken die pas later spelen (wiskunde, Nederlands, projecten komen straks wel op de pabo). Onderdelen die geen directe concrete winst opleverden (bijv. studiepunten voor de pabo) werden vaak gezien als tijdverspilling en leidden tot lage motivatie en opkomst.
- Gekoppeld hieraan bleken enkele docenten ook andere verwachtingen te hebben van de kwaliteit, betrokkenheid en motivatie van de deelnemers in het doorstroomprogramma: *"We dachten een talentklasje te krijgen, maar het werd een tweedekans-klasje"*.
- Er was slechtst in beperkte mate sprake van onderlinge afstemming of een teamgevoel: er heerste een beetje het gevoel dat ieder zijn eigen ding deed. Afstemming vond vooral op management-/coördinatie-niveau plaats, waardoor docenten onvoldoende van elkaar wisten wat ieder deed en er geen gezamenlijke signalering was van knelpunten en aandachtspunten bij specifieke studenten.
- De onderlinge verschillen tussen studenten maakten het voor docenten complex om hun onderwijs zo in te richten dat ze verschillende groepen goed aanspraken. Het vroeg meer maatwerk dan ouderwets klassikaal onderwijs.
- Ook docenten ervoeren de tussentijdse wijzigingen in het programma als verwarrend.
- Doordat het programma niet ingebed was in de standaardprocedures en -systemen moest op verschillende terreinen aandacht besteed worden aan het oplossen van administratieve vraagstukken (bijvoorbeeld ten aanzien van VOG-verklaringen voor stages, de uitschrijving uit het mbo en inschrijving in de pabo, pasjes e.d. voor toegang en catering in de verschillende gebouwen voor studenten en docenten, ...). Dit administratieve gedoe ging soms ten koste van begeleidingstijd.

Het lage rendement (zie 3.4) van de doorstroomprogramma's roept bij de docenten ook de vraag op of dit de investering (in tijd en geld) wel waard is. Hadden studenten ook niet zonder het doorstroomprogramma succesvol de toelatingstoetsen kunnen halen en kunnen instromen bij de pabo?

Anderzijds wordt ook opgemerkt dat het doorstroomprogramma ook andere opbrengsten kan hebben. Deelnemers ontdekten in sommige gevallen hun betrokkenheid bij het onderwijs en stroomden als ze de toelatingstoetsen niet behaalden bijvoorbeeld door naar een AD-programma bij een pabo.

Deelvraag 8: Tevredenheid van studenten over de doorstroomprogramma's

Vooraf is het belangrijk om op te merken dat het beeld dat uit de interviews komt een vertekend zicht kan geven op de opvattingen van deelnemers. Doordat de interviews zijn afgenomen met deelnemers aan het einde van het instroomprogramma zijn opvattingen van studenten die tussentijds met het doorstroomprogramma gestopt zijn, niet in kaart gebracht. Bovendien hadden bijna alle geïnterviewde deelnemers de toelatingstoetsen behaald.

Tabel: 5 aantal geïnterviewde studenten per cohort en per locatie

	Geïnterviewde studenten cohort 1	Geïnterviewde studenten cohort 2
Amsterdam	4	6
Den Haag	3	2
Rotterdam	12	6

De motieven van de deelnemers voor deelname aan het doorstroomprogramma komen grotendeels overeen met de doelstellingen van de opleidingen:

- Het belangrijkste doel voor de deelnemers is het behalen van de toelatingstoetsen om te kunnen instromen op de pabo. Daarbij gaat het niet alleen om een mogelijkheid voor studenten van niet-verwante routes om te kunnen voldoen aan de instroomeisen van de pabo. Verschillende studenten zien het gewoon als één van de routes naar de pabo en kiezen soms om pragmatische reden voor de route: omdat ze de toelatingstoetsen wel gedaan maar niet gehaald hebben en het doorstroomprogramma een mooi *fallback*-scenario is (wat ook blijkt uit het verschil tussen het aantal ingeschreven deelnemers en het aantal deelnemers dat daadwerkelijk start), of omdat de datum van de toelatingstoetsen niet uitkwam in verband met herexamens of geplande vakanties.
- Voor deelnemers die een niet-verwante opleiding gedaan hebben is het doorstroomprogramma een mooie oriëntatie mogelijkheid om na te gaan of het beroep van leraar bij hen past.
- Deelnemers geven aan dat het doorstroomprogramma hen de mogelijkheid geeft om zonder vertraging door te studeren (zonder dat ze het gevoel hebben een jaar stil te staan om pas volgend jaar met de pabo te kunnen starten).
- Enkele studenten geven ook aan dat de aantrekkingskracht van het doorstroomprogramma ook was dat ze in groepsverband zouden doorstuderen. Ze hadden behoefte aan studiediscipline in een groep.

De geïnterviewde deelnemers gaven aan dat het programma hen daadwerkelijk geholpen heeft bij het voorbereiden op en het behalen van de toelatingstoetsen. Bijkomend voordeel was dat ze door het programma reeds kennis konden maken met de hogeschool: ze kenden het gebouw en een deel van de docenten.

Ook de oriëntatie op het beroep van leraar was in hun ogen waardevol, zowel voor deelnemers met een niet-verwante achtergrond als deelnemers die de opleiding tot onderwijsassistent gedaan hadden (omdat het hen zicht gaf op een andere rol). Wel gaven verschillende studenten uit die laatste groep aan dat ze de opdrachten met name in het begin te passief vonden en dat ze (te) veel achterin de klas zaten zonder een actieve rol te kunnen spelen.

Het feit dat het doorstroomprogramma geen duidelijke en formele plek in het stelsel had maakte het voor de deelnemers soms lastig. Ze noemden de onduidelijkheid ten aanzien van inschrijven voor het programma, uitschrijven aan het einde van het programma en weer het inschrijven bij de pabo, en het aanvragen van VOG-

verklaringen. Ook bij de stages speelde onduidelijkheid een rol. Stagescholen wisten vaak niet goed wat voor programma dit was en studenten moesten veel uitleggen wat de bedoeling was. Door de onduidelijkheid over wat voor programma het precies was hadden sommige stagebegeleiders ook moeite om goede taken te geven en verantwoordelijkheden over te dragen.

Niet in alle programma's was aandacht voor het didactiekonderdeel van het programma, terwijl ze daar in het kader van de stage wel behoefte aan hadden. Waar didactiek wel onderdeel van het programma was, was die didactiek lang niet altijd afgestemd op de klassen waar ze stageliepen waardoor de waarde van die vakken voor sommige studenten beperkt was.

De deelnemers gaven ook aan met onverwachte nadelen geconfronteerd te zijn die in sommige gevallen zuur waren: door het toenemende lerarentekort was besloten om het collegegeld voor de pabo te halveren. Zij gaven aan daar nu niet voor in aanmerking te kunnen komen. Samen met het betalen van de kosten voor het doorstroomprogramma betekende dat een behoorlijke financiële investering die anders wellicht niet had gehoeven.

De waardering van de deelnemers voor de docenten was over het algemeen goed (goede begeleiding en goede uitleg) met uitzonderingen voor enkele individuele docenten. De deelnemers constateerden wel dat docenten niet altijd goed van elkaar wisten wat ieder deed en niet altijd goed geïnformeerd waren (bijv. over wat er in de toelatingstoetsen wel en niet aan de orde was). Verschillende studenten gaven aan liever meer pabo-docenten gehad te hebben. Als argument gaven ze aan dat die meer op de hoogte waren van het pabo-curriculum en wat er op de pabo van ze verwacht werd.

Een aantal knelpunten die hierboven bij onderzoeksvraag 6 en 7 reeds genoemd zijn werden ook expliciet door deelnemers genoemd:

- Onderdelen die niet direct iets opleverden, zoals projecten, taal/rekenen, kregen minder prioriteit en werden in het licht van andere verplichtingen beschouwd als zonde van de tijd. Dat gold ook voor onderdelen waarvan aan het einde van het programma bleek dat die door de hogeschool waar ze instroomden niet erkend werden.
- Deelnemers ervoeren direct de onduidelijkheden in het programma zoals het administratieve gedoe (inschrijving, uitschrijving, inschrijving pabo, VOG-verklaringen, pasjes, ...) of onduidelijkheden in data van toetsen (bijvoorbeeld ten aanzien van toelating tot pabo's en de op grond daarvan extra eisen voor stages en rekenlessen).
- Ook het feit dat er tussentijds veranderingen in de programma's werden doorgevoerd waren een bron van onduidelijkheid en ontevredenheid. Daarbij ging het bijvoorbeeld om het feit studenten niet meer konden kiezen naar welke pabo ze wilden en niet met een nieuwe groep zouden starten, dat de stage werd omgezet van snuffelstage naar echte stage voor studiepunten met de daaraan verbonden extra stage-opdrachten, en dat halverwege besloten werd om de rekenlessen expliciet te verbinden aan het behalen van de wiscat-toets, wat leidde tot het inplannen van extra lessen.

Bij de interviews met deelnemers van cohort 2 komen administratieve onduidelijkheden minder naar voren, maar blijven de inhoudelijke knelpunten overeind.

3.4 Output

Deelvraag 9 en 10: Behaalde toetsen en doorstroom naar de pabo

Het uiteindelijk doel van de doorstroomprogramma's was om te zorgen dat deelnemers door middel van het programma de toelatingstoetsen konden halen en zouden doorstromen naar de pabo. In deelvraag 9 stonden deze toetsen centraal.

Tabel 6a: Cohort 1: aantal studenten dat de toelatingstoetsen heeft gehaald en aantal studenten dat al dan niet is doorgestroomd naar de pabo na het al dan niet afronden van het programma.

locatie	mbo	n	toelatings- toets			wiscat	feb pabo	aug/sept pabo	progr. niet afgerond	niet naar pabo
			AK	GS	NT					
Amsterdam	verwant	5	3	3	3	0	3	1	0	1
	niet	6	4	3	3	2	4	1	0	1
Den Haag	verwant	5	5	5	5	2	4	1	0	0
	niet	5	5	5	5	0	4	1	0	0
Rotterdam	verwant	12	11	11	10	1	8	2	2	0
	niet	12	7	6	6	3	5	1	6	0

Op alle locaties stroomde van het eerste cohort meer dan de helft in februari door naar de pabo, met uitzondering van de niet-verwante instroom in Rotterdam (5 van 12).

In Amsterdam is één student na een week gestopt om financiële redenen. Deze student is niet meegenomen in de tabel.

In Den Haag zijn alle tien studenten naar de pabo gegaan, waarvan er acht in februari 2018 zijn gestart (HHS) en twee in augustus (InH).

- Van de acht studenten die in februari zijn gestart zijn er vijf verwant en drie niet-verwant doorgestroomd.
- Van de verwante instroom zijn er 2 studenten uitgevallen op rekenen en heeft 1 student uitstel gekregen voor het BSA. De overige twee studenten hebben de bsa-norm gehaald (beiden 58 EC).
- Van de niet-verwante instroom hebben alle 3 de studenten de bsa-norm behaald met respectievelijk 57, 57, en 52 EC.

In Rotterdam zijn 12 studenten met een verwante mbo-opleiding gestart (onderwijsassistenten) en 12 studenten met een niet-verwante mbo-opleiding. Van de verwante doorstroom hebben 11 studenten de toelatingstoets Aardrijkskunde met succes afgerond, 11 geschiedenis, en 10 natuur en techniek. Eén student heeft de Wiscat gehaald. Van deze 12 verwante doorstromers zijn 8 studenten doorgestroomd naar de pabo, 2 hebben het programma wel afgemaakt maar zijn pas in september naar de pabo gegaan, en 2 studenten hebben het programma niet afgemaakt of gehaald. Van de studenten met een niet-verwante vooropleiding hebben relatief veel studenten het programma niet afgerond (6 van 12).

In Tabel 6b worden de aantallen weergegeven van het tweede cohort (1819).

Tabel 6b: Cohort 2: aantal studenten dat de toelatingstoetsen heeft gehaald en aantal studenten dat al dan niet is doorgestroomd naar de pabo na het al dan niet afronden van het programma.

locatie	voor- opleiding mbo	n	toelatings- toets			wiscat	feb pabo	aug/sept pabo	progr. niet afgerond	niet naar pabo	?* ?
			AK	GS	NT						
Amsterdam	verwant	3	1	1	1						
	niet	13	3	3	1	1					
Den Haag	verwant	5	4	4	5	0	3	1	0	0***	1
	niet	11	9	8	7	2	1	0	0	5	5
	?**	1	0	0	0	0	0	0	0	1	0
Rotterdam	verwant	8	4	7	5	4	4	0	0	4	
	niet	12	10	10	10	7	10	0	0	2	
	contract- onderwij s	18	11	13	11	5	9	0	1	8	

* Van dit cohort in Den Haag was nog niet bekend of deze na de zomer wel/niet naar de pabo gaan.

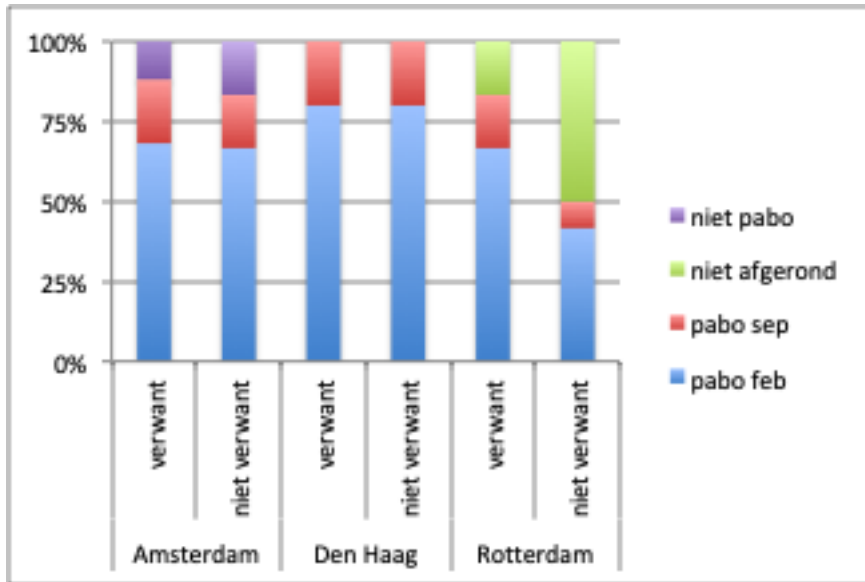
** Van 1 student is de vooropleiding onbekend.

*** 1 student is in december gestopt met het traject (na het behalen van de toetsen) maar is wel naar de pabo gegaan in februari dus staat daarom niet in deze cel genoemd.

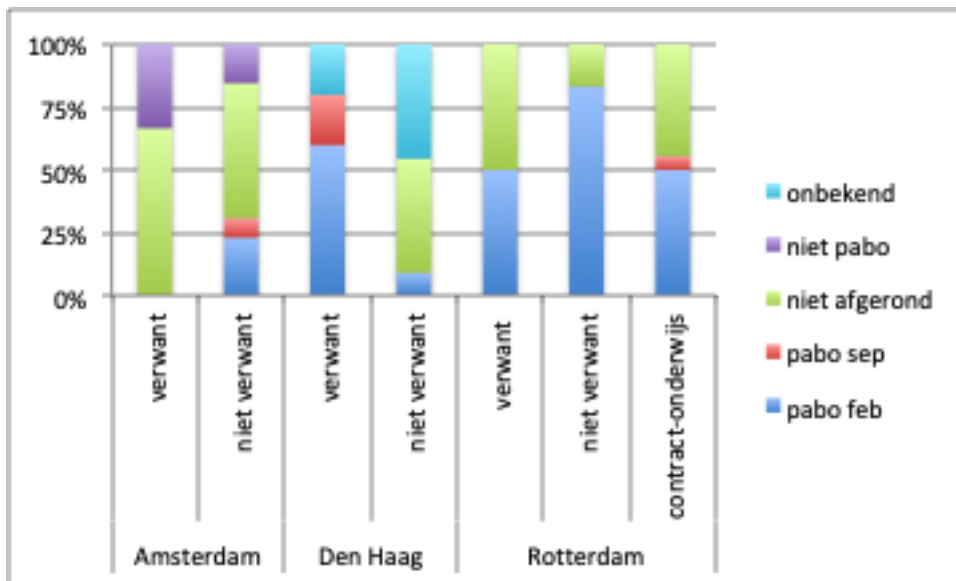
In figuur 3 en 4 zijn de percentages weergegeven van de aantallen in Tabel 6 en 7. Omdat het om kleine aantallen gaat is voorzichtigheid geboden bij het interpreteren van deze percentages. Wat meteen opvalt is dat van het eerste cohort een veel groter deel naar de pabo is gegaan dan van het tweede cohort.

Figuur 3 laat zien dat de meeste studenten van het eerste cohort in februari naar de pabo zijn gegaan, en in elke groep een deel in september. In Amsterdam is een deel niet naar de pabo gegaan. In Rotterdam heeft een deel het programma niet afgerond.

Figuur 4 laat zien dat de verschillen tussen de steden in het tweede cohort veel groter zijn. In Amsterdam zijn alleen een paar niet verwante doorstromers naar de pabo gegaan. In Den Haag stromen de verwante doorstromers juist veel succesvoller door. In Rotterdam stroomt van alle groepen (ruim) de helft door naar de pabo. Hier zijn ook de niet-verwante doorstromers het meest succesvol.

Figuur 3: Percentage studenten in cohort 1 (1718) dat al dan niet is doorgestroomd naar de pabo na het al dan niet afronden van het programma (zie tabel 6)

Figuur 4: Percentage studenten in cohort 2 (1819) dat al dan niet is doorgestroomd naar de pabo na het al dan niet afronden van het programma (zie tabel 7)

Deelvraag 11: Het doorstroomprogramma als ondersteuning bij de instroom op de pabo

Terugkijkend zien de geïnterviewde deelnemers duidelijk de meerwaarde van het programma. Ze hebben (bijna allemaal) de toelatingstoetsen behaald en kunnen dus instromen bij de pabo. Door de tussen-instroom in februari komen enkelen (van de opleiding onderwijsassistent) zelfs weer bij oud-klasgenoten in de groep.

Ze kijken terug op goede lessen ter voorbereiding van de toelatingstoetsen en vonden de ondersteuning door een programma als Toets&Train waardevol. Wel merken ze op dat de toetsen onevenwichtig zijn: N&T bevat veel meer stof en vraagt dus meer voorbereidingstijd (en lessen). De waarde van de voorbereidingslessen klinkt ook door in hun observatie dat deelnemers die de toelatingstoetsen niet gehaald hebben vaak ook degenen waren die niet bij de lessen aanwezig waren geweest.

Sommige deelnemers hebben ook de wiscat-toets al gehaald, wat weer scheelt in het eerste jaar van de pabo.

Studenten waardeerden de positieve houding waarmee ze door de docenten benaderd worden: 'Jij gaat het halen'. Dat droeg bij aan hun zelfvertrouwen en leidde tot minder faalangst. Ook het feit dat studenten in groepsverband aan de slag waren voor de toelatingstoetsen hielp erg: 'je sleept elkaar mee'. Wel geven ze aan dat in het tweede deel van het programma minder was, omdat de groep meer uit elkaar ging lopen qua programma (wel of niet toelatingstoetsen behaald) waardoor er veel lege ruimte in het programma ontstond wat ten koste ging van de motivatie en het groepsgevoel. Kleine groepjes trokken nog wel samen op en motiveerden elkaar.

Als het gaat om de ontwikkeling van studievvaardigheden noemen ze vooral dat ze geleerd hebben om samen te vatten, aantekeningen te maken en APA hebben leren gebruiken.

Ten aanzien van de stage geven de deelnemers aan dat er te weinig structuur was en de doelstellingen niet duidelijk waren. Ook het feit dat de stage- en lesvoorbereidingsformulieren per hogeschool verschillend waren hielp niet.

De kennismaking met beide hogescholen waarden de deelnemers heel erg: ze kennen de weg en kunnen nu een bewustere keuze maken omdat ze beide hogescholen hebben leren kennen (wat vooral relevant is voor deelnemers die er voor kiezen om pas in september in te stromen).

Sommige deelnemers worstelen met de vraag of ze in februari of in september zullen instromen. Dat heeft enerzijds te maken met de keuze voor een hogeschool (die bijv. geen instroom heeft in februari) en met het besef dat ze bij instroom in februari al starten met een achterstand.

Er zijn geen duidelijke verschillen te zien tussen de reflecties van deelnemers uit cohort 1 en cohort 2.

Deelvraag 12: Het doorstroomprogramma als ondersteuning bij succesvol studeren op de pabo

Een aantal deelnemers uit cohort 1 die daadwerkelijk gestart zijn bij de pabo is geïnterviewd rond de vraag hoe succesvol ze zijn op de pabo en in welke mate het paboprogramma daar aan bijgedragen heeft.

Tabel 7: aantallen geïnterviewde studenten

	Geïnterviewde studenten	Voornemens om te stoppen
Amsterdam (sept/ok 2018)	5	0
Den Haag (juni 2018)	3	0
Rotterdam (juni 2018)	7	4

De studenten hebben de overgang naar de pabo over het algemeen als zwaar ervaren, maar er zijn duidelijke verschillen tussen locaties.

De zwaarte heeft met twee kernelementen te maken:

1. Studiecultuur en de benodigde skills

Ten aanzien van studiecultuur en de benodigde skills ervaren studenten nog een grote overgang t.o.v. het doorstroomprogramma. Verschillende studenten geven aan de eerste toetsweek onderschat te hebben, waardoor ze nog verder achter gingen lopen. Bovendien merken ze dat er veel minder ondersteuning is dan in het doorstroomprogramma, waar iedereen bereid was hen te helpen.

De aandacht voor studievaardigheden in het doorstroomprogramma heeft in hun ogen maar beperkt geholpen. De zelfstudie-uren werkten niet echt omdat doel, focus en structuur ontbrak. Bovendien misten ze terugkijkend echt complexe opdrachten zoals de beroepsopdrachten waar ze op de pabo mee geconfronteerd worden.

2. Instromen in bestaande groep halverwege het studiejaar

Achterstand

Studenten zijn ingestroomd in bestaande groepen die er al een half jaar op hebben zitten. Daarmee hebben de studenten bij de start reeds te maken met een forse achterstand, die afhankelijk is van de mate waarin ze tijdens het doorstroomprogramma reeds studiepunten hebben weten te realiseren. Hierbij gaat het om studiepunten die erkend worden door de betreffende pabo. Opdrachten die hun oorsprong vinden in een andere hogeschool worden door de pabo vaak niet erkend en leveren de studenten dus weinig op. Ook sommige vakken die in het doorstroomprogramma gegeven zijn door een docent vanuit een andere hogeschool, hebben op de pabo net weer een andere inhoud, waardoor studenten toch weer extra dingen moeten bestuderen.

“De pabo-opdrachten kan ik wel in de prullenbak gooien, want daar kan ik hier niets mee. Die tijd hadden we ook kunnen besteden zodat we een minder grote achterstand hadden. Dan hadden we die beroepsopdracht gewoon af kunnen hebben en dan mis je minder punten”.

Het feit dat er vakken ingehaald moeten worden (bijv. de wiscat) leidt tot extra stress en prioriteringen waardoor andere vakken weer blijven liggen.

Terwijl het doorstroomprogramma juist bedoeld was om studenten uit niet-verwante opleidingen een voorsprong te geven bij de pabo, worden ze in de huidige situatie geconfronteerd met een achterstand, wat

veel van de motivatie en inzet van de studenten vraagt. Door hun voortraject konden ze niet zomaar aanschuiven bij het bestaande programma, maar moesten er aparte afspraken gemaakt worden. Dat betekent veel gedoe, niet alleen voor de studenten zelf, maar ook voor de docenten en organisatie van de pabo. De kans op uitval van studenten wordt daarmee vergroot.

“Achteraf heb ik spijt dat ik niet in september gestart ben. Het was echt te zwaar. Ik zou niet meer achter de feiten aan willen lopen”

Door de start in februari worden ze gelijk in het diepe gegooid. Ze hebben allerlei introducties gemist en kunnen niet geleidelijk ingroeien in de hbo-context.

Dit heeft ook invloed op hun positie binnen de pabo. Ze hebben het gevoel dat ze bij verschillende pabodocenten het stigma van ‘zwakke mbo-groep’ hebben.

“Ik vind dat wij echt een label hebben gekregen. Zo van: oh, maar dat zijn die mbo-studenten, weet je wel? Hallo, we studeren hier een half jaar aan het hbo! Hoe bedoel je?! We kómen van het mbo. Maar we krijgen echt een label hier. Dus ik voel echt dat wij als een ander groepje worden gezien. Als dat groepje dat extra hulp nodig heeft, dat onze groep het niveau niet heeft (...) Zo voelt het heel erg voor mij.”

Veel docenten zijn niet goed op de hoogte van het traject dat ze gevolgd hebben en van de aparte afspraken die met hen gemaakt zijn t.a.v. inlevertermijnen.

“Toen dachten we: Oké, dus niemand weet wat dit is en wij moeten dus eigenlijk gaan uitleggen aan hun wat het precies inhoudt.”

Overdracht

Studenten hebben ook last gehad van een gebrek aan overdracht van het schakelprogramma naar het hbo. Er zijn verschillen tussen de lokale situaties. Eén groep gaf aan dat de groep waar ze in kwamen pas op de dag dat ze kwamen geïnformeerd was dat er een groep nieuwe studenten toegevoegd zou worden aan hun klas. Bij een andere locatie werden de vier studenten die instroomden gesplitst over twee verschillende groepen. Eén groep behield dezelfde mentor/studieloopbaanbegeleider, waardoor de overgang soepel was. Eén groep gaf aan dat ze heel goed opgevangen waren en vooraf heel nauwkeurig het programma hadden doorgenomen om na te gaan wat er nog ingehaald moest worden en wanneer en hoe dat het beste kon gebeuren.

“Als eerste was het heel fijn dat ik al eerder mocht komen in de klas, dus ik werd heel fijn ontvangen. Ik heb ook een soort studiegroepje gekregen die me hielpen om door te stromen. Ik heb heel veel gesprekken gehad met mijn mentor en in het begin moest ik veel zelf zoeken. Ik heb met K. gezeten met de studiegids erbij om te kijken wat ik nog moet doen en moet halen en wanneer. En wanneer ik met een andere klas mee kon lopen om in te halen. Het was even zoeken maar uiteindelijk was het goed geregeld. Iedereen wist er van.”

Een andere groep gaf juist aan dat er weinig tot geen overdracht was en dat ze er zelf achteraan moesten gaan om bij docenten te vragen wanneer bepaalde vakken ingehaald konden worden.

“We gingen zelf steeds mailen van ‘we moeten dit inhalen, wanneer kunnen we dat doen en hoe moeten we dat doen?’ Ik denk dat we dat eigenlijk wel aan onszelf te danken hebben, dat we allebei iets hadden van we moeten het zo snel mogelijk afhebben.”

Uit de interviews wordt niet goed duidelijk aan welke eisen studenten moeten voldoen, bijv. ten aanzien van het moment wanneer aan de propedeuse-eisen voldaan moet worden. Sommige studenten geven aan dat ze voor de zomer daar aan moeten voldoen (voor augustus 50 studiepunten behaald), anderen geven aan dat ze daar langer over mogen doen.

Naast deze twee kernelementen benoemen studenten nog dat de keuze voor een hogeschool soms betekent dat ze niet op dezelfde stageschool kunnen blijven (omdat die school geen opleidingschool is van de gekozen pabo).

Ondanks een weinig gunstige context zijn 11 van de geïnterviewde studenten gemotiveerd om door te gaan en hebben ze na een half jaar een substantieel aantal studiepunten gehaald (variërend van 42 tot 51).

Hoofdstuk 4: Conclusies en aanbevelingen

4.1 Conclusies uit dit onderzoek

In dit hoofdstuk worden de belangrijkste conclusies beschreven die op basis van de resultaten in het vorige hoofdstuk kunnen worden getrokken.

Aanleiding en doelstelling

Met de invoering van de toelatingstoetsen voor de pabo is de instroom vanuit de pabo lastiger geworden. Omdat binnen het mbo de vakken aardrijkskunde, geschiedenis en natuur& techniek vaak niet als aparte vakken op het rooster staan, moeten veel mbo-ers alle toelatingstoetsen doen. De keuzedelen binnen het mbo bieden een mogelijkheid voor mbo-studenten om zich hier op voor te bereiden, maar die keuzedelen kunnen alleen die functie hebben als studenten al weten dat ze door willen stromen naar de pabo voordat de keuzedelen in het mbo-programma geprogrammeerd zijn. Binnen sommige mbo-instellingen is dat al in het tweede jaar. Voor veel studenten – met name uit niet-verwante opleidingen - is dat te vroeg.

Het doorstroomprogramma heeft tot doel om die studenten te ondersteunen om zich alsnog te kunnen voorbereiden op de toelatingstoetsen. Daarmee wordt enerzijds tegemoet gekomen aan een behoefte bij studenten en wordt individuele studenten de kans geboden om in te stromen in de opleiding van hun ambitie, terwijl anderzijds voldaan wordt aan een maatschappelijke behoefte om meer en een meer gedifferentieerde groep studenten in de pabo te krijgen om daarmee bij te dragen aan de terugdringing van het lerarentekort en de diversiteit van het lerarenbestand in Nederland.

Instroom

De instroom in de doorstroomprogramma's laat twee dingen zien:

1. Het programma voorziet in een behoefte. Niet alleen voor studenten uit niet-verwante opleidingen, maar ook voor studenten uit verwante opleidingen die er niet in geslaagd zijn om alle voortgangstoetsen te behalen. Daarmee biedt het programma een extra, alternatieve route die toegang geeft tot de pabo. Zowel vanuit studentperspectief als vanuit beleidsperspectief is het echter de vraag of het wenselijk en nodig is om voor verwante studenten een extra route te bieden of dat oplossingen beter gezocht kunnen worden door bestaande voorzieningen van de keuzedelen beter te laten aansluiten bij wat studenten wanneer nodig hebben.
2. De echte doelgroep voor het programma – studenten uit niet-verwante opleidingen – blijkt lastig te bereiken. Er is voorlichting nodig binnen sectoren en opleidingen die geheel gefocust zijn op hun eigen werkveld (waar soms ook tekorten zijn). Juist de beroepsgerichtheid die het mbo kenmerkt maakt het soms lastig en vaak ook onwenselijk om over de grenzen van de eigen sector heen te kijken. Medewerking van docenten en mentoren van andere opleidingen is daarom niet zondermeer vanzelfsprekend.

De doorstroomprogramma's zijn gecreëerd in een grijs gebied tussen mbo en hbo. Omdat studenten nog niet voldeden aan de toelatingseisen konden ze niet ingeschreven worden in het hbo. Om het programma te kunnen bekostigen en studenten een positie te geven bleven ze ingeschreven in het mbo. Dat vereiste uitstel van diplomering. Deze bureaucratische constructie was voor studenten vaak verwarrend. Studenten die dit niet geregeld hadden konden niet participeren in het programma, tenzij ze zich inschreven als contractant. Daarmee veronderstelt de constructie inzicht in regelgeving en procedures bij studenten en hun ouders wat niet zondermeer vanzelfsprekend is.

Programma

Het doorstroomprogramma biedt een goede voorbereiding op de toelatingstoetsen en de meeste studenten hebben deze toetsen dan ook gehaald. Studenten waardeerden de constructie dat zij zich samen met anderen voorbereiden op de toelatingstoetsen. Dat geeft veel meer steun en discipline dan wanneer je je in je eentje op die toetsen moet voorbereiden. Wel bleek dat de studentengroep gedifferentieerd was ten aanzien van het aantal toetsen dat ze moesten doen en het aantal herkansingen dat nodig was. Dit vraagt om differentiatie en maatwerk binnen het doorstroomprogramma, wat vanuit de programma's moeilijk te bieden was. De studenten werden veelal als homogene groep benaderd waardoor er voor sommige studenten gaten in het rooster ontstonden wat leidde tot afname van motivatie en betrokkenheid.

De keuze om ook aandacht te besteden aan studievoordigheden en oriëntatie op het beroep ligt vanuit het doel van het programma – doorstroom naar de pabo – voor de hand, maar sluit niet goed aan bij de *mindset* van studenten. Bij hen ligt de focus en prioriteit bij het korte-termijn doel: het behalen van de toelatingstoetsen. Een deel van de studenten bleek moeilijk te motiveren voor programmadoelen die verder gingen dan dat, enerzijds doordat ze nog niet de mentale ruimte hadden voor andere doelen zolang ze nog niet zeker waren van de toelating tot de pabo, en anderzijds omdat ze het gevoel hadden dat dat wel op de pabo zou komen. Ook dit betekent dat er meer maatwerk noodzakelijk is binnen de programma's. Daarnaast ligt het vanuit het perspectief van de studenten meer voor de hand om aandacht voor het ontwikkelen en versterken van studievoordigheden een plek te geven in (de eerste 100 dagen van) de pabo.

Organisatie

Het doorstroomprogramma is opgezet als lokale samenwerking van mbo- en hbo-instellingen. Dit leidt tot een bundeling van krachten en expertise, versterking van de samenwerking tussen mbo en hbo en uitstel van keuze voor studenten.

Tegelijk creëert deze samenwerking ook nadelen. De keuze die studenten hebben om na afloop van het doorstroomprogramma te kiezen voor één van de betrokken hogescholen leidt tot verdunning van instroomaantallen waardoor de start van een aparte groep februari-instroom op elke locatie bemoeilijkt werd. Doordat de pabo's elk hun eigen programma hebben en elkaars onderdelen niet erkennen, konden studenten pabo-onderdelen die opgenomen waren in het doorstroomprogramma niet zondermeer gebruiken in de pabo waar ze uiteindelijk startten.

Uitstroom en doorstroom

Om verschillende redenen bleek het niet bij alle hogescholen mogelijk voor studenten om te starten in een februarigroep van de pabo. Op een aantal plekken stroomden studenten in in een bestaande groep die in september gestart was. Weliswaar was er in de meeste gevallen sprake van een aangepast OER en aparte begeleiding, maar het creëerde een situatie waarin studenten niet meer met een voorsprong startten – wat de bedoeling van het doorstroomprogramma was – maar met een achterstand. Dit is – gegeven het feit dat de mbo-ers juist een kwetsbare groep binnen de pabo zijn – een onwenselijke situatie. Bovendien kwamen studenten (weer) in een situatie van administratieve onduidelijkheid met afwijkende deadline, toetsprogramma's, etc.

4.2 Aanbevelingen

Op basis van het bovenstaande zijn de volgende aanbevelingen te formuleren:

- Voorkom de positionering van een doorstroomprogramma in een grijs gebied tussen mbo en hbo. Dat creëert rompslomp voor opleidingen, maar vooral verwarring voor studenten. Geopperd is om na te gaan of het doorstroomprogramma ondergebracht zou kunnen worden bij de VAVO. Dat kan een goede vorm zijn waarbinnen positionering, regelgeving en bekostiging goed geregeld zijn.
- Creëer meer maatwerk in het programma dat rekening houdt met verschillende behoeftes en verschillende snelheden van studenten, zonder het collectieve karakter kwijt te raken, dus met behoud van betrokkenheid.
- Maak de aandacht voor studievoordigheden en oriëntatie op het beroep meer facultatief zodat de mogelijkheid voor gemotiveerde studenten blijft bestaan. En versterk tegelijk de aandacht voor studievoordigheden in de eerste (honderd) dagen van het programma van de pabo.
- Richt het doorstroomprogramma lokaal op instroom in één specifieke hogeschool zodat er sprake is van optimale aansluiting en optimale schaal voor een aparte februari instroom. Dit gaat weliswaar ten koste van de keuzevrijheid van studenten, maar draagt bij aan een meer optimale doorstroom. Vanwege concurrentie op studenteninstroom kan er voor een alternatief programma gekozen worden: het éne jaar gericht op de ene hogeschool, het andere jaar op de andere hogeschool.
- Ook kan overwogen worden om bij de start te focussen op de toelatingstoetsen en daarna pas studievoordigheden. Dit biedt de volgende mogelijkheden:
  - Na het behalen van de toetsen hebben studenten ruimte om studievoordigheden te ontwikkelen. Ze kunnen dan echte ervaring opdoen met zelfsturing en complexiteit op hbo-niveau zodat ze met de juiste verwachtingen aan de pabo beginnen.
  - Na het afronden van de toetsen kan de groep worden opgesplitst per pabo, of kan in ieder geval maatwerk geleverd worden voor studenten die naar verschillende pabo's gaan en studenten die de toelatingstoetsen nog niet hebben gehaald.
  - In het eerste deel kunnen niet-verwante doorstromers zich al wel wat oriënteren in de praktijk: dit is het passievere praktijkdeel van kijken en meelopen dat voor verwante doorstromers niet interessant is. Hier maakt het nog niet uit naar welke pabo je gaat omdat vrijstellingen en lesformulieren pas later aan de orde komen (na het moment van de toelatingstoetsen).
- Voorkom dat de deelnemers aan het doorstroomprogramma instromen in een bestaande groep die al een half jaar bezig is. Daarmee wordt voorkomen dat studenten direct weer in een ongunstige achterstandssituatie terecht komen.

Bijlage 1: Onderzoeksplan: dataverzameling

Deelvragen	Werkzaamheden	Verantwoordelijken	Planning
Deelvraag 1a en 2: analyse projectplannen	Analyse 3 projectplannen	3 projectleiders leveren informatie aan, onderzoeker analyseert	Januari/ Februari 2018
Deelvraag 1b: analyse en rapportage aantallen studenten instroom pabo's	Overzicht maken van instroomgegevens studenten afgelopen 5 jaar (vooropleiding en vooropleidingstype) in gestandaardiseerd format ontwikkeld door projectleiders zelf.	3 projectleiders	Februari 2018
Deelvraag 2 en 3: analyse van doelen en veronderstelde mechanismen volgens projectleiders en OCW	Vorbereiding en uitvoering van focusgesprek met 3 projectleiders van 1 uur op de HvA plus 1 telefonisch interview van medewerker van OCW (AL Sprenger)	2 onderzoekers	April 2018
Analyse en rapportage van verzamelde data	Combinatie van de drie hierboven genoemde bronnen	onderzoeker	April 2018
Deelvraag 4: analyse en rapportage van studenten instroom doorstroomprogramma's	Gegevens vooropleiding deelnemers cohort 1 en 2 in gestandaardiseerd format ontwikkeld door projectleiders	3 projectleiders	Cohort 1: Jan/Feb 2018 Cohort 2: Aug/Sept 2018
Deelvraag 5a	Beschrijving van hoe de werving van cohort 1 en 2 heeft plaatsgevonden	3 projectleiders	Maart 2018
Deelvraag 5b	Vorbereiding en uitvoering van focusgesprek met projectleiders van 1,5 uur op de HvA (aansluitend aan het bij deelvraag 3 genoemde focusgesprek)	2 onderzoekers	April 2018
Analyse en rapportage van verzamelde data	Zie hierboven	Onderzoeker	April 2018 (muv dv4 ch2)
Deelvraag 6	analyse van 3 programma's en 3 handleidingen en aanpassingen voor tweede cohort	Aanleveren: 3 projectleiders Analyse: onderzoekers	Mei 2018
Deelvraag 6, 7 en 8	Ontwikkelen 3 interviewprotocollen en bijstellen voor cohort 2	onderzoeker	Januari 2018, April 2018, Januari 2019
Deelvraag 6	Uitvoeren van 3 individuele telefonische interviews van 1 uur met 3 ontwikkelaars incl. rapportage	onderzoeker	Mei 2018

Deelvraag 7 en 8	Twee maal voorbereidend gesprek met onderzoeker en alle interviewers voor de interviews met de docent- en studentgroepen	onderzoeker en 3 interviewers van eigen instelling	Cohort 1: Januari 2018 Cohort 2: Januari 2019
Deelvraag 7	3 groepsinterviews docentgroepen (na afloop van programma; 1 per stad)	3 interviewers van eigen instelling	Cohort 1: Januari 2018 Cohort 2: Januari 2019
Deelvraag 8	3 groepsinterviews studentgroepen (na afloop van programma; 1 per stad)	3 interviewers van eigen instelling	Cohort 1: Januari 2018 Cohort 2: Januari 2019
Analyse en rapportage van verzamelde data	12 verslagen van interviews docenten en studenten, 3 verslagen telefonische interviews ontwikkelaars, analyse van programmabeschrijvingen	onderzoekers	Februari 2019
Deelvraag 9: Informatie doorstroom studenten	Alle pabo's in 1 tabel: projectleiders vragen tabel op bij pabo's: Cohort 1 en 2: toelatingstoetsen incl. WISCAT	3 projectleiders	Cohort 1: Februari 2018 Cohort 2: Februari 2019
Deelvraag 10: Informatie doorstroom studenten	Alle pabo's in 1 tabel: projectleiders vragen tabel op bij pabo's: Cohort 1: behaalde studieresultaten	3 projectleiders	Februari 2019
Deelvraag 11 en 12	Vorbereidend gesprek voor interviews van pabostudenten met onderzoeker en alle 3 de interviewers	Onderzoeker en 3 interviewers van eigen instelling	Mei 2018
Deelvraag 11 en 12	3 groepsinterviews studentgroepen cohort 1 (na eerste periode op de pabo; 1 per stad)	3 interviewers van eigen instelling	Juni 2018
Analyse en rapportage bovenstaande		onderzoekers	Juni 2018
Coördinatie en overleg		onderzoekers	Voortdurend
Schrijven rapport en aanbevelingen o.b.v. alle bevindingen		onderzoekers	Maart 2019

Bijlage 2: Beschrijving van de werving

Hieronder volgt een beschrijving van de werving ten behoeve van het onderzoek naar de doorstroomprogramma's mbo-pabo in Rotterdam, Den Haag, en Amsterdam.

Rotterdam	Wat/ hoe?	Waar?	Wanneer ?
Digitale informatie	Studenten kunnen alle informatie over het doorstroomprogramma vinden, kunnen contact met de organisatie opnemen en kunnen zich aanmelden voor het programma.	www.mbopabo.nl Daarnaast zijn er linken gemaakt tussen de websites van de vijf instellingen en deze website.	
Flyers / brochures	Er is een flyer gemaakt. Ze worden uitgedeeld bij open dagen, slb-lessen, informatiepunten en andere wervingsactiviteiten.	Alle instellingen hebben deze flyers. Elke instelling heeft het wervingsmateriaal gedeeld met alle betrokkenen binnen de organisaties.	
Presentaties/ voorlichting op het mbo	Er zijn presentaties gegeven op de verschillende mbo instellingen aan slb'ers, lob-adviseurs en studenten. In totaal hebben we enkele eigen bijeenkomsten georganiseerd voor studenten en medewerkers van Zadkine en Albeda. Daarnaast zijn er presentaties gegeven op verschillende bestaande overleggen. De studenten van de opleiding onderwijsassistent en Pedagogische Hulpverlening hebben informatie gekregen over het doorstroomprogramma tijdens een slb-uur. De overige niet-verwant opleidingen zijn geïnformeerd via de slb'ers. We hebben niet alle slb'ers gesproken elke slb'er heeft een mail over het doorstroomprogramma mbo-pabo ontvangen. Daarnaast hebben we de mensen die wij gesproken hebben gevraagd het verder te verspreiden naar hun collega's.	welke instellingen / opleidingen en wie (coördinatoren/ docenten/ slb'ers / lob / studieadviseurs en van welk jaar?)	
Open dagen en andere voorlichtings-activiteiten op de pabo	Daarnaast zijn studenten via de bestaande wervingsmethodes van de pabo's geïnformeerd over het doorstroomprogramma.	Binnen de pabo's zijn de volgende personen geïnformeerd om de informatie te verspreiden: - Organisatoren van de open dagen	

		<ul style="list-style-type: none"> - Eerstejaars coördinator - Coördinator van de studiekeuze-check - Coördinator proefstudereren 	
Informatie over het DP tijdens Studiekeuze-check pabo	?		
Overig (bv. bellen)	Studenten zijn telefonisch benaderd om hen te informeren over het doorstroomprogramma mbo-pabo. We hebben alle mbo-studenten gebeld die deelnamen aan 'goed voorbereid naar de pabo' en alle mbo-studenten die zich hebben ingeschreven voor een pabo in Rotterdam.		
Aanmelding	Op het moment dat een student interesse had in het doorstroomprogramma kreeg deze student de flyer en het aanmeldformulier opgestuurd en hebben we hem/haar op de interesselijst gezet. Hierbij vroegen we de student naar zijn gegevens en op welke opleiding hij/zij zit. Eens in de zoveel tijd belden we alle geïnteresseerden op die nog niet hun aanmeldformulier hadden gestuurd. Daarnaast hielden we contact met de mbo-instellingen om te kijken of er bepaalde geïnteresseerde zijn waar wij nog geen contact mee hadden.		

Den Haag	Wat/ hoe?	Waar?	Wanneer ?
Digitale informatie (1) Extern	Belangstellenden en ouders/ decanen kunnen alle informatie over het doorstroomprogramma vinden, kunnen contact met de organisatie opnemen en kunnen zich aanmelden voor het programma.	www.mbopabo.nl Daarnaast zijn er linken gemaakt tussen de websites van de vier instellingen en deze website.	Maart 2017-heden
Digitale informatie (2) Intern	Mbo-studenten (laatstejaars, niveau 4) en hun docenten (SLB-ers) kunnen alle informatie over het doorstroomprogramma vinden, kunnen contact met de organisatie opnemen en kunnen zich aanmelden voor het programma.	Intranet Mbo Rijnland en ROC Mondriaan. Diverse publicaties. Via portaal/intranet en social media voor zittende studenten. Via social media en website voor toekomstig student.	Maart 2017-heden
Flyers / brochures	Er is een flyer gemaakt. Deze flyers wordt jaarlijks geactualiseerd. Ze worden uitgedeeld bij open dagen, slb-lessen, informatiepunten en andere wervingsactiviteiten.	Alle instellingen hebben deze flyers. Elke instelling heeft het wervingsmateriaal gedeeld met alle betrokkenen binnen de organisaties.	Mei 2017-heden
Voorlichtingsmateriaal	Er zijn roll ups gemaakt.	Zowel van mbo Rijnland als mbo Mondriaan zijn de roll ups in de school zelf en op de hogescholen geplaatst. Deze	Juni 2017-heden

		worden ook ingezet op Open Dagen.	
Presentaties/ voorlichting op het mbo	Er zijn presentaties gegeven op de verschillende mbo-instellingen aan slb'ers, lob-adviseurs en studenten. Met een team zijn we daadwerkelijk de klassen in geweest om voorlichting te geven. Voorlichters vanuit de HHS en Inholland zijn in de klassen geweest bij de mbo-instellingen. Ook hebben we een aantal bijeenkomsten georganiseerd voor studenten en medewerkers van mbo Rijnland en mbo Mondriaan. Daarnaast zijn er presentaties gegeven op verschillende bestaande overleggen, denk aan het voorlichtersoverleg en managementbijeenkomsten. Er zijn diverse mailings over het doorstroomprogramma mbo-pabo naar slb-ers verzonden. Daarnaast hebben we de mensen die wij gesproken hebben gevraagd het verder te verspreiden naar hun collega's. Daarnaast ook actief teamleiders aangeschreven.	Mbo Rijnland en ROC Mondriaan	Mei 2017-heden
Open dagen en andere voorlichtings-activiteiten op de pabo	Naast aandacht voor de reguliere pabo is bij alle open dagen en speciale momenten voor mbo-doorstromers expliciet aandacht besteed aan de doorstroomklas.	Binnen de pabo's zijn de volgende personen geïnformeerd om de informatie te verspreiden: <ul style="list-style-type: none"> - Organisatoren van de open dagen - Eerstejaars coördinator - Voorlichters - Communicatiemedewerker s 	Nov 2017-heden
Mailings vanuit de Hogescholen	Op het moment dat mbo-ers zich hebben aangemeld voor de reguliere pabo, zijn zij nogmaals geweest op de doorstroomklas (en uitstel van diplomering)	Haagse Hogeschool, Inholland	Juni 2017/ mei 2018
Overig (gesprekken)	Alle mbo-studenten die deelnamen aan 'goed voorbereid naar de pabo' en alle studenten waarvan we in beeld hadden dat ze deelnamen aan de toelatingstoetsen van de pabo, zijn door ons benaderd om hen op de mogelijkheid van de doorstroomklas te wijzen.	Mbo Rijnland, ROC Mondriaan	Mei 2017-heden
Aanmelding	Op het moment dat een student interesse had in het doorstroomprogramma kreeg deze student de flyer en het aanmeldformulier opgestuurd en hebben we hem/haar op de interesselijst gezet. Hierbij vroegen we de student naar zijn gegevens en op welke opleiding hij/zij zit. Eens in de zoveel tijd belden we alle geïnteresseerden op die nog niet hun aanmeldformulier hadden gestuurd.	Mbo Rijnland, ROC Mondriaan	Juni 2017-heden

Amsterdam	Wat/ hoe?	Waar/ wie?	Wanneer?
Digitale informatie	Website www.leerverder.nl Video filmpje https://www.youtube.com/watch?time_continue=4&v=enCFF8FNlu0 plus Links www.leerverder.nl en informatie over het schakelprogramma op de studenten site mbo colleges ROCvA	www.leerverder.nl is een regionale website van het Regionaal netwerk mbo—hbo Noord Holland Flevoland eigen website? Link/informatie op andere websites www.lievervoordekilas.nl Filmpje op de site MBO Raad voor ondersteunings-traject pabo	Vanaf maart 2017 November 2017 Mei/juni 2017
Flyers / brochures	Flyer en posters	Op alle mbo colleges ROCvA	December 2017/januari 2018
Presentaties/ voorlichting op het <u>mbo</u>	<ul style="list-style-type: none"> - Mails aan alle niv. 4 opleidingsmanager Met info voor slb-ers MBO v Amsterdam - Voorlichtingen meet & Greets bij hbo oriëntatie middag/avonden MBO College Hilversum en Amstelland -info stand opendagen Ipabo en Pabo HvA 	MBO Colleges ROC van Amsterdam, Open dagen Hogeschool van Amsterdam en Ipabo Uitvoering door Pabo Coördinator	Vanaf november 2017
Open dagen/ voorlichting op de <u>pabo</u>	Info stand	HvA /Ipabo	November 2017
Studiekeuzecheck (SKC) pabo	Geen actief onderdeel van de werving		
Overig (bv. bellen)	Mails naar studenten die mee doen aan de toelatingstoetsen en zich ingeschreven hebben bij de Ipabo of de Pabo van de HvA		

Colofon

Lectoraat Kansrijke Schoolloopbanen in een Diverse Stad

Vanuit het Lectoraat Kansrijke Schoolloopbanen in een Diverse Stad hebben Mieke van Diepen en Miranda Vervoort deze evaluatie uitgevoerd. Dit lectoraat onderzoekt schoolloopbanen in en op weg naar het hbo. Het lectoraat doet dit in nauwe samenwerking met onderwijsinstellingen in de regio, waarbij specifiek aandacht uitgaat naar de inrichting van de overgangen tussen de onderwijssectoren. Het lectoraat heeft bijvoorbeeld voor het Regionaal Netwerk mbo-hbo Noord-Holland/Flevoland een evaluatie van de mbo-keuzedelen *Vorbereiding hbo* uit, waarbij de ontwikkeling van deze keuzedelen zijn geëvalueerd in termen van proces en opbrengsten ('We staan aan de wieg van iets moois'). Voor meer informatie: www.hva.nl/kansrijkeschoolloopbanen

Lectoraat Leren en Innoveren

Het Lectoraat Leren en Innoveren richt zich op de ontwikkeling van leraren, vanaf de initiële opleiding tot de doorontwikkeling tijdens de loopbaan. Het lectoraat is bijvoorbeeld betrokken bij een onderzoek naar de voorspellende waarde van selectie en intake voor de lerarenopleidingen. Vanuit dit lectoraat heeft Marco Snoek deze beleidsevaluatie uitgevoerd.

Literatuurlijst

- Bussemaker, J. (2017). Regeling van de Minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap van 4 maart 2017, nr. MBO/116804, houdende de strekking van subsidie voor de verbetering van de doorstroom van het middelbaar beroepsonderwijs naar de pabo door samenwerking mbo-hbo (Regeling stimulering doorstroom niet verwant mbo-pabo). Koninkrijk der Nederlanden: Staatscourant.
- Prince, Y. (2009) De kunst van beleidsevaluaties. In: Boekenoogen, M., Hoesel, van, P., Prince, Y., & Verheijen, C. (red). Methoden van beleidsonderzoekers: creatief en oplossingsgericht. Den Haag: Uitgeverij LEMMA.